

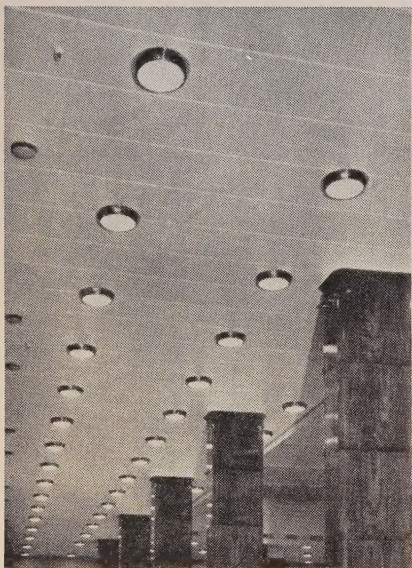
10

1955

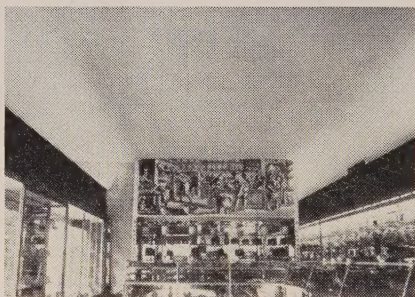
BYGGMÄSTAREN
arkitektur

SOUNDEX

— den obrännbara plattan
för akustik och ventilation

Interiör från Nya Postgirot,
Helsingfors.

Interiör från Delikatessaffär,
Milano.

Interiör från Flygbolaget
SABENA, Bruxelles.

flera starka skäl att välja SOUNDEX

- Obrännbar konstruktion
- Separata hål för luft och ljud
- Exakthet i mått och vinklar
- Vacker, färdigbehandlad yta
- Tvättbart utförande
- Sveriges mest sålda akustikplatta

SOUNDEX monteras just nu hos:

Sköterskeskolan	Eskilstuna
ANA	Nyköping
Posthuset	Västerås
Posthuset	Landskrona
Volvo AB	Göteborg
Tullhuset	Stockholm
Universitetsbiblioteket	Lund

ZERO

AKTIEBOLAG

Huvudkontor: St. Nygatan 38 Tel. 23 27 05 • Postbox: Stockholm
 Avdelningskontor i Malmö och Gävle • Licenstillverkning i Belgien,
 länderna, Danmark, Finland, Norge, Italien, Spanien och Mexiko
 Egen tillverkning i Tyskland och Schweiz

Bil.: J. A. Liljeroth & Son, Stockholm
 Inbetalningskort

AKTUELLT

för såväl

Nybyggen som Reparationer

Otillfredställande

FUKTISOLERING

har alltid varit en byggnadernas "AKILLES-HÄL"

EVERDRY

ger fuktfria väggar

EVERDRY är ett färglöst, lättflytande, ofarligt medium, som ger ett fullständigt och varaktigt skydd till mycket låga kostnader.

EVERDRY användes på tegel, betong, lättbetong, puts, sandsten, asbest, eternit m. m.

EVERDRY kan anbringas på kalkfärgade fasader och konservera då färgen och håller fasaden ren.

EVERDRY förhindrar frostsprängningar och fuktskador av all slag och gör väggen fullständigt vattenavvisande utan att hindra dess normala andning.

EVERDRY är ingen försöksprodukt. Den blev ingående och noggrant utprovad på Chalmers Provvningsanstalt i Göteborg, innan den släpptes ut på marknaden.

EVERDRY säljes under ansvar och har till trygghet för kunderna blivit ställd under fortlöpande

VETENSKAPLIG MARKNADSKONTROLL

utövad av *Docent Olof Hansson*, föreståndare vid
Chalmers Provvningsanstalt i Göteborg

*Intet annat impregneringsmedel erbjuder Eder en
sådan garanti mot missträkningar och skadeverkningar*

På referenslistan lägger man märke till:

Kungl. Slottet i Stockholm, Ulriksdals Slott samt en mängfall kyrkor, läroverk, skolor och övriga byggnader av alla slag

Finnes hos ledande byggmaterialgrossister runt om i landet

Tillverkare: **SNÖLAND AB, Alingsås** - Tel. växel 3250

Skriv och begär vår informationsbroschyr!

AKILLES.

Att den grekiska mytologi-
doppades Akilles av
moder, havsgudinnan
Thetis, i den underjordiska
Styx. Därigenom blev
osårbar i strid, men
Thetis hållit i blev
kyddad och just där
Akilles sårad till döds
av fientlig pil.

uttrycket Akilles-häl,
med andra ord be-
sårbar punkt.

Den aktiva statliga bostadspolitikerna är i Finland av förhållandevis sent datum. De första försöken på detta område, i form av egnahemslån, gå dock några årtionden tillbaka. För övrigt karakteriserades denna del av näringslivet under 1920- och 30-talen av fullkomlig frihet. Det måste dock sägas, att den av enskilda företagare bedrivna byggnadsverksamheten ofta antog former, som tydligt avslöjade privatbyggandets skuggsidor. Bostadsbyggandets konjunkturskänslighet och dess stora betydelse som konjunkturskärpande faktor framträdde under dessa årtionden klart.

En mera omfattande bostadspolitisk verksamhet inleddes i Finland först år 1940 genom en lag, som gjorde det möjligt att genom allmänna lån stödja aktiebolag för bostadsbyggande för att i enlighet med det s. k. familjebostadssystemet göra det möjligt för mindre bemedlade, barnrika och behövande familjer att skaffa sig ett eget hem. Under kriget tillkom dessutom långivningen till s. k. smålägenheter, varigenom lägenheternas storlek och standard kom att pressas ner till nästan nödbostadsnivå. Den sedan 1940 bedrivna länepolitiken, vars praktiska utformning sköttes inom socialministeriet, stimulerade visserligen byggnadsverksamheten men dock icke på långt när i tillräcklig utsträckning.

Redan före det andra världskrigets utbrott uppskattades den akuta bostadsbristen till några tusen lägenheter, trots att bostadsproduktionen åren 1937—39, efter den världsomfattande depressionen, steg med omkring 7 000—8 000 lägenheter per år. Efter det Finland blivit indraget i kriget åren 1939—1940 och 1941—1944 upphörde nybyggnadsverksamheten givetvis nästan helt. Resultatet blev, att efter krigsslutet på grund av bomb- och andra krigsskador såväl som territoriella förluster en svårartad bostadsbrist kom att råda i Finland. Denna stegrades ytterligare under det följande årtiondet genom den oförutsett kraftiga flykten från landsbygden, vilken hade till följd,

att städernas befolkning ökade med ca 50 %, medan landsbefolkningen detta till trots kom att hålla sig på sin gamla nivå.

Sedan bostadsbyggandet efter kriget under åren 1945—1947 åter börjat komma i gång, steg antalet nya lägenheter från omkr. 5 000 år 1945 till ca 8 000 år 1946 för att år 1947 uppgå till ca 7 000. En betydande del av byggnadsverksamheten var dock koncentrerad på återuppbyggnadsarbete. Härvid bör ej glömmas, att man samtidigt var tvungen att skaffa nya bostäder åt den genom fredsfördragen hemlösa lantbefolkningen. Byggnadsverksamheten efter kriget hämmades även väsentligt av brist på arbetskraft och material vartill kom, att de inflatoriska tendenserna, till följd av vilka byggnadskostnaderna redan 1949 mer än tiodubblats i jämförelse med förkrigsförhållandena, alltmåra började försvåra bostadsbyggandet.

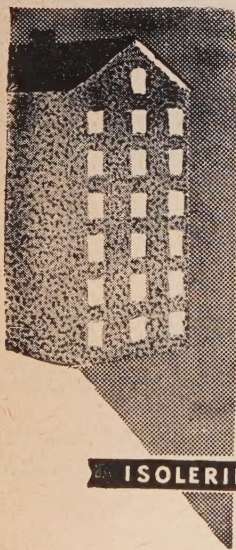
Denna stegring av byggnadskostnaderna förorsakade i sin tur finansieringssvårigheter, vilka huvudsakligen hade sin grund i bristen på erforderligt sparkapital.

Hyrorna för de nybyggda bostäderna stego följaktligen till den grad, att det blev svårt att finna hyresgäster, som kunde betala de begärda hyrorna. Finansieringen av hus med s. k. aktielokaler försvarades å sin sida därigenom att de bostadsbehövande till följd av inflationen icke längre förmådde prestera erforderligt kapital för att själva finansiera en dylik lägenhet.

Under åren efter kriget försökte såväl staten som kommunerna i viss mån stimulera bostadsbyggandet genom att bevilja amorteringslån till låg ränta samt att nedbringa bostadskostnaderna för mindre bemedlade barnrika familjer genom bostadsbidrag. Dessutom infördes genom en lag av den 1 juli 1948 betydande skattelättnader i syfte att främja bostadsbyggandet.

Trots dessa åtgärder försämrades läget på bostadsmarknaden allt mera och, då icke ens de ytterst skärpta bestämmelserna för de befintliga bostädernas utnyttjande medförde någon nämnvärd förbättring, utarbetades på

Räkna med LÄTTONG

ISOLERINGS A.B. **LÄTTONG**

— *förbilligad uppvärmning
och förminskade bränslekostnader*

De byggmästare som endast vill ha den bästa cellbetongen går in för vår aktiverade LÄTTONG. Materialet, som på grund av dess beprövade goda egenskaper lämpar sig speciellt för värmeisolering av betongtak, terrasser, överbyggda gårdar, vinds- och källarbjälklag, källargolv, kyl- och frysrumsisolering, isolering av rör i kulvertar etc.

*Infördras offert och närmare
upplysningar*

Adress: Huddingevägen 470 - Tel. 47 6430, 47 4351 - Älvsjö 2

Återförsäljare: Svenska Golvmaterial AB Linköping. Tel. 22419
(Östra Sverige, Skåne, Öland och Gotland)

Dickson & Sjöstedt, Göteborg. Tel. 171060
(Västra Sverige, Värmland och Närke)

Bofors Lyskupoler i centrum för arkitektintresset

Lyskupoler är en nyhet som alltmer kommer till användning där man vill nå effektivt, elegant och ekonomiskt dagsljusinsläpp. Bilderna härunder visar en intressant installation — 100 Bofors-kupoler i Kortedala butikscentrum, Göteborg. Arkitekt: Erik Ragndal.

BOFORS LYSKUPOLER

AB BOFORS, NOBELKRUT BONOPLASTFABRIKEN

Tel. 1323 TIDAHOLM Telegram: Bonoplast

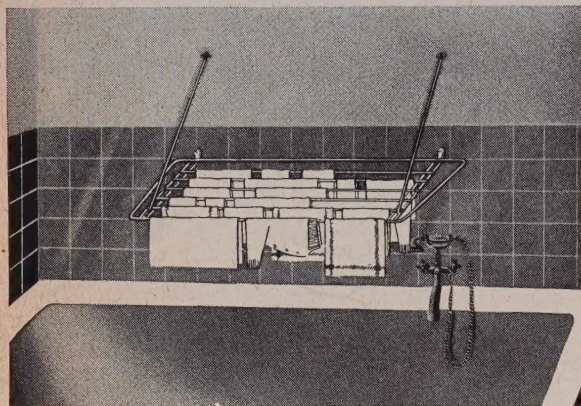
Försäljning och kundtjänst:

AB BOFORS
STOCKHOLM
tel. 23 44 80

AB BOFORS
GÖTEBORG
tel. 17 61 60

AB BOFORS
MALMÖ
tel. 382 10

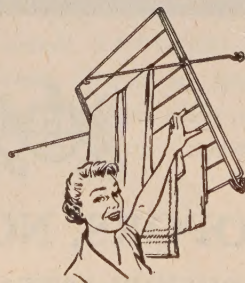
AB N. O. RÖNNE
SUNDSVALL
tel. 558 50

Tork REDA

Syntetiska textilier och små tvättmaskiner har gjort badrumstvätt till ett nödvändigt ont för hyresvärdar. Det gäller därför, att badrummen redan från början utrustas med en praktisk och underhållsfri torkställning, som en gång för alla får sin givna plats över karet. Det är en billigare lösning av torkproblemet än hyresgästens »hemmagjord», som ofta kräver dyrbart underhåll till följd av skadad puts m.m.

Allt fler arkitekter och byggmästare väljer Tork-REDA i badrummet. Tork-REDA är punktsvetsad och belagd med en seg, stötsäker och underhållsfri plast. Den finns i två modeller — 112 × 48 cm och 70 × 66 cm. Båda rymmer ca 8 m tvätt. Ett extra plus är, att Tork-REDA kan fällas upp mot väggen — även fylld med tvätt — varigenom karet alltid kan utnyttjas.

Bygg på sikt

— räkna med REDA även i badrummet!

GUNNAR FREDRIKSON AB

Björngårdsgatan 15
Stockholm Sö.
Tel. 44 93 60

Avdelningskontor i Göteborg och Malmö

regeringens initiativ år 1948 ett program för bostadsbygget och dess finansiering under de närmaste åren. Detta program, som erhöi beteckningen ARAVA-programmet, går ut på att motverka bostadsnöden och samtidigt nedbringa hyreskostnaderna till en nivå, som anses motsvara befolkningens inkomstförhållanden. För att detta program skulle kunna förverkligas, upptogs i statsbudgeten för åren 1949—53 en summa på sammanlagt 22 miljarder fmk (omkr. 400 milj. DM), avsedd att användas till subventionering av bostadsbygget i form av sekundärlån till låg ränta. Denna lag beträffande långarantier och bidrag till bostadsproduktionens främjande med statsmedel utfärdades den 29 mars 1949 och redades den 1 april samma år tillkom bostadsbyggnadskommisionen, som underställdes ministeriet för samfärdsel och allmänna arbeten och åt vilken genomförandet av lagen anförtröddes. Bostadsbyggnadskommisionens styrelse bestod av en ordförande och cheferna för de ekonomiska och tekniska avdelningarna. Antalet anställda har varit i genomsnitt 25 personer.

ARAVA:s verksamhet är enligt lagen begränsad till stads- och stadsliknande bebyggelse dvs. förutom stadsområden på landet, vilka gränsa till områden med stadplan och för vilka samma bestämmelser och byggnadsföreskrifter gälla som för de stadsplanerade områdena. Enligt vad vederbörande distriktsförvaltningar beräkna bodde den 1 januari 1953 43 % av landets befolkning i dessa områden, vartill kommer 182 landsförsamlingar, vilka även delvis ingå i ARAVA:s verksamhetsområde.

Ett villkor för erhållande av ett ARAVA-lån är naturligtvis, att primärlån kan anskaffas på den fria penningmarknaden. Till egnahemsbyggnad och s. k. aktiehus beviljas av allmänna medel högst 40 % av de av ARAVA godkända byggnadskostnaderna. Lån till uppförande av hyreshus kunna beviljas intill högst 65 % av produktionskostnaderna. Inteckningarna få i det första fallet tillsäkras icke överstiga 90 % och i det andra fallet 95 % av de uppgivna byggnadskostnaderna. Egnahemslånen sökas hos resp. kommunala myndighet och regleras ävenledes genom denna.

Amorteringstiden är för stenhus 45 år och för trähus 27 år. Låneräntan är icke fast utan kan av regeringen höjas eller sänkas allt efter behov. Enligt regeringsbeslut är räntan för alla bostadsbyggnadslån tills vidare 1 %.

Trots den sedan 1951 snabbt stigande bostadsproduktionen kunde bostadsbristen i början av år 1953 fortfarande knappast anses i nämnvärd grad reducerad. Till följd härav såg sig regeringen nödsakad att våren 1953 underrätta riksdagen ett nytt lagförslag, enligt vilket ARAVA:s verksamhet skulle förlängas till utgången av år 1959. De väsentligaste avvikelserna från den hittills gällande lagen voro följande: För åren 1954 och 1955 beviljas för sekundärlåneverksamheten 7 500 milj. fmk årligen och för de därpå följande åren högst samma belopp. För hyreshus få ej beviljas statslån överstigande 65 % av byggnadskostnaderna (inkl. tomtkostnader), varvid belåningsgränsen för dessa hus inkl. primärlånet satts vid högst 90 % av totalkostnaderna. Amorteringstiden för trähus fastställes till 33 år. Lägenhetsytan hade enligt den föregående lagen med några undantag varit högst 100 m². Den lägenhetsytan sänktes nu till 87 m² i flervåningshus och samtidigt bestämdes att ytan för inom ett år belånade lägenheter i flervåningshus icke fick överstiga 50 m² och i enfamiljshus icke 70 m².

Under de sex år, under vilka ARAVA verkat, ha inkommit ramen för de beviljade bostadsbyggnadslånen 14,4 milj. m³ bostadsutrymme uppförts, varav 8,9 milj. m³ i flervåningshus och 5,5 milj. m³ i enfamiljshus. Sammanlagt omfattade uppförda husen 47 000 lägenheter, varav 31 000 i flervåningshus och 16 000 i enfamiljshus. I städerna voro 1/4 av bostäderna inrymda i flervåningshus och 3/4 i enfamiljshus. Inom övriga tätorter voro 1/2 i flervåningshusen vanligast. På den egentliga landsbygden var ca två tredjedelar enfamiljshus, medan övriga bostäder hänförde sig till flervåningshus. Om man antar, att varje ARAVA-lägenhet bor 3—4 personer, skulle de bebyggda

Sakkunskapen föredrar LUMA-armaturer

Luma Ljustjänst utarbetar kostnadsfritt
fullständiga belysningsförslag
och står gärna till tjänst med rådgivning.
Luma Ljustjänst är ytterligare
en faktor att räkna med.

inköparen:

Luma erbjöd 28 olika armaturtyper
i ett tilltalande och gediget utförande.
Att Luma-armaturerna dessutom låg bra
till i pris och kunde levereras omgående
bidrog till att vi valde Luma.

elchefen:

Vi fastnade för Lumas armaturer
därför att vi fann dem synnerligen
välgjorda med den helslutna donkåpan
som stabil grundstomme, de väl
skyddade tillbehören och de många
matningsmöjligheterna. De låga mon-
terings- och servicekostnaderna är
andra viktiga fördelar, som gjorde att
vi föredrog Lumas armaturer.

montören:

Jag gillar Lumas armaturer, därför
att de är lätta att sätta upp och
behöver så liten tillsyn. Det beror
på att armaturerna och alla tillbehör
i dem är så noggrant gjorda.
Armaturerna har dessutom Lumas
nya brumfria polyténreaktor.

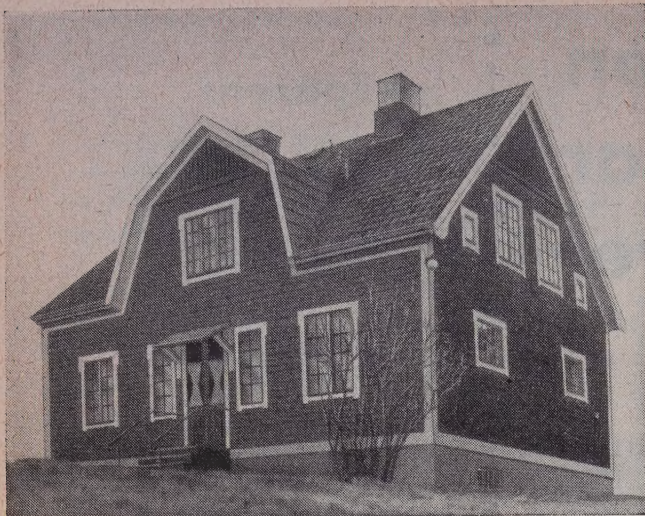

LUMALAMPAN AB
STOCKHOLM 20
Tel. 44 91 00, riks 44 91 60
Filialer i
Göteborg, Malmö och Sundsvall

LUMA

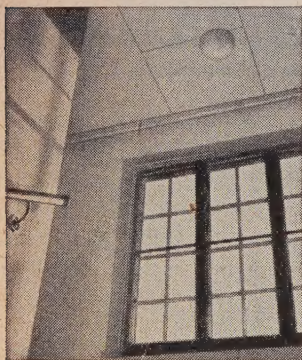
25
år

"MASONITE är nummer ett"

säger byggnadsförman E. Haglund

AB Smålägenheter i Nyköping har genomgående valt MASONITE vid reparation av sina fastigheter. Byggnadsförman E. Haglund, ansvarig för samtliga renoveringar, har stor erfarenhet och sakkunskap vid val av material, som för att uppväga de dryga arbetskostnaderna stoppar mot slitage och kräver ett minimum av underhåll. Han vet därför vad han talar om när han ger MASONITE ett mycket högt betyg.

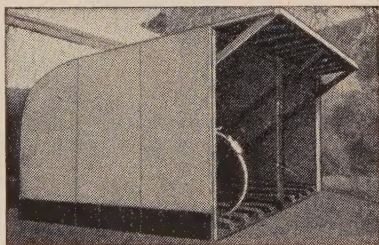

Trappuppgångens väggar och tak är renoverade med MASONITE.

Elverkets maskinmästarbostad tillhör de fastigheter där interiören gjorts dragfri och ombonat hemtrevlig med MASONITE. I förstugan och trappuppgången är väggar och tak klädda med MASONITE, som sedan målats. Det hårda slitaget på uppgångens väggar har gjort det motståndskraftiga MASONITE speciellt idealiskt för ändamålet.

Till väggarna och taket i köket har MASONITE använts, likaså på golvet, där plattorna bildar ett utmärkt underlag för korkmattan.

För reparation och nybyggnad är MASONITE det rätta materialet, lättarbetat och efter ytbe-

Trots 6 år i våta och växlande väderlek är det MASONITE-klädda cykelstallet fortfarande lika väl bibehållet.

handling praktiskt taget outslitligt. MASONITE är lagligen skyddat genom registrering som varumärke nr. 66550. Att obehörigen använda ordet MASONITE eller benämning som kan förväxlas därmed, innebär intrång i varumärkesrätten och beivras.

P. WIKSTRÖM J:or, Stallgatan 3, Stockholm C.
Tel. 10 99 25.

innebära, att hittills 150 000—200 000 personer erhållit bostad i hus uppförda inom ARAVA-planen. Ca en tredjedele av lägenheterna i flerfamiljshusen liksom även i enfamiljshusen utgöres av hyreslägenheter och bespara således lägenhetsinnehavaren den kapitalinsats, som erfordras för att själv bli bostadsägare. Över två tredjedelar av ARAVA-lägenheterna äro smålägenheter (ett eller två rum och kök). För den subventionerade bostadsproduktionen har den sammanlagda kapitalinvesteringen varit 92,8 milj. fmk, varav 18,2 milj. voro byggherrens egen insats, 40,3 milj. primärlån och 34,3 milj. av ARAVA beviljade sekundärlån.

Primärlånen beviljades till största delen genom sparbankerna, men även postsparbankens andel har varit avsevärd. En uppdelning av flerfamiljshusen efter byggherre ger följande resultat: kommuner och kommunala bostadsbyggnadsföretag 28 %, allmännyttiga och kooperativa företag 20 %, enskilda sammanslutningar av bostadsbehövande 17 %, industri 7 % och andra likaledes 7 %.

De mest betydande allmännyttiga bostadsbyggnadsföretagen äro HAKA-organisationen, som arbetar på kooperativ basis, och SATO-organisationen, vars medlemmar i huvudsak utgöras av privata byggnadsmaterialfirmor och byggnadsentreprenörer. Under den tid ARAVA funnits till ha ca två tredjedelar av bostadsproduktionen i städer och stadsliknande samhällen tillkommit genom dess stöd. Av hela det nu förefintliga bostadsbeståndet är 12—13 % belånat genom ARAVA, utan vilken subventionering det knappast varit möjligt att ens tillnärmelsevis lindra bostadsbristen i den omfattning som nu skett.

Genomsnittlig lägenhetsyta för genom ARAVA belånade lägenheter.

	Flervåningshus	Enfamiljshus
1949.....	50,0 m ²	50,8 m ²
1950.....	53,5 »	67,2 »
1951.....	52,0 »	68,5 »
1952.....	55,5 »	68,4 »
1953.....	53,9 »	68,0 »
1954.....	47,9 »	64,3 »

Bostadsbeståndets utveckling i Finland.

	Stads-samhällen	Lands-bygd	Hela landet
Antal lägenheter år 1939...	268 000	614 000	882 000
Minskning genom avtr. av Karelen.....	27 000	85 000	112 000
Minskning genom bomb-skador.....	8 499	5 200	13 699
Antal lägenheter efter kriget.....	232 501	523 800	756 301
Bostadsproduktion 1940—51	65 796	182 900	248 696
Antal lägenheter vid utg. av 1951.....	298 297	706 700	1 004 997
därav nybyggda 1940—51, %.....	22,1	25,9	24,7
Registrerad folkmängd 1940	873 161	2 712 200	3 585 361
Antal lägenheter på 100 personer.....	31	23	25
Registrerad folkmängd 1951	1 326 100	2 750 500	4 076 600
Antal lägenheter på 100 personer.....	22	26	25
Befolkningsökning 1940—51, %.....	51,9	1,4	13,7

Bostadsbeståndets utveckling i Finland

(Efter en artikel av Arco Tirinen, ekonomichef för de statliga finska bostadsbyggnadskommissionen i tidskriften Neue Heimat, Hamburg)

A10 1955 BYGGMÄSTAREN arkitektur

Organ för Stockholms Byggnadsförening och Svenska Arkitektföreningen,
avd. av Svenska Teknologföreningen.

Adress: Byggmästaren, Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Postgiro 3124.

Redaktörer: Civilingenjör svr Börge Algers och arkitekt SAR Erik Thelaus.

Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg.

Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hans Asplund, civilingenjör svr Lennart Backmark, arkitekt SAR Haqvin Carlheim-Gyllensköld, civilingenjör svr Sture Haag, arkitekt SAR Leif Reinius och civilingenjör svr Georg Schackne.

Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner och länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö, samt arkitekterna SAR Gunnar Hoving och Per-Olof Klang, Göteborg.

Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström. I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Byggmästaren utkommer med 24 nummer om året. 12 nummer behandlar arkitektur och 12 nummer byggnadsteknik.

Obs!

Med detta häfte följer inbetalningskort för prenumeration 1956.

För att underlätta arbetet på vårt prenumerationskontor ber vi våra prenumeranter att förnya prenumerationen för nästa år snarast möjligt.

Prenumerationspriserna för 1956 är oförändrade.

Prenumerationspriser för helår:

	Sverige Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer upplaga A + B (24 nummer)	30: —	40: —
Endast lösnummer upplaga A (12 nummer) Arkitektur....	20: —	30: —
Endast lösnummer upplaga B (12 nummer) Byggnadsteknik	20: —	30: —
Lösnummer + klotband upplaga A + B	45: —	55: —
Lösnummer + hfr. band upplaga A + B	55: —	65: —

34 ÄRGÅNGEN

INNEHÅLL

5 OKT. 1955

DK 712.25 (485 Stockholm): 791

AHLBERG, C-F: *En nöjespark i Stockholm.* Byggmästaren 34 (1955) nr A 10, sid. 257—260

Kommentarer till och granskning av ett projekt att i framtiden använda Långholmen för friluftsliv och nöjesändamål. Artikeln illustrerad med ritning och fotografier

AHLGREN, MAGNUS, OLSSON, TORBJÖRN och SILOW, SVEN: *Projekt till kommunal nöjespark i Stockholm.* Byggmästaren 34 (1955) nr A 10, sid. 261—266

Redogörelse för den framtida dispositionen av Långholmen och beskrivning av projektet till nöjesfält. Artikeln illustrerad med ritningar och fotografier

DK 625. 712. 32

VOIGT, FRITZ: *Butiker och arkader.* Byggmästaren 34 (1955) nr A 10, sid. 267—271

Artikeln behandlar de problem som uppstår vid nutida gatubreddningar. Huvudtanken är att man ska kunna vinna ökat gatuutrymme genom att förlägga gångbanan på tomtmark i en arkad vilket även skulle kunna vara en lämplig lösning ur butikssynpunkt

Innehållet i

1955 BYGGMÄSTAREN
byggnadsteknik

är följande:

ALGERS, BÖRGE: *Nordisk Byggnadsdag VI*

Sagt vid Nordisk Byggnadsdag VI

ALGERS, BÖRGE: *Utställningen "Byggnationellt"*

FORSSELL, CARL: *Beräkning av betongbalkars nedböjning*

FORSSELL, CARL: *Skjuvhållfasthet vid betongbalkars upplag*

en nyhet som förenklar ...

OAXENS KRONKALK

BLÅ RAND CEMENT

För att förenkla tillverkningen av kalkcementbruk tillhandahåller vi nu en färdig blandning av Oaxens Kronkalk och Blå Rand standard cement — OAXENS KALKCEMENT. Detta bindemedel har exakt den sammansättning som föreskrives av Kungl. Byggnadsstyrelsen för KC 21.

Med OAXENS KALKCEMENT kan Ni göra KC-bruk på samma enkla sätt som Ni gör kalkbruk med Oaxens Kronkalk. De sorters KC-bruk som förekommer oftast — KC 21/4 och KC 21/5 — kan nu direkt blandas till av OAXENS KALKCEMENT 21 och sand.

Eftersom OAXENS KALKCEMENT är en produkt som blandas noggrant i fabrik får Ni alltid rätta proportioner mellan kalk och cement.

Med OAXENS KALKCEMENT kan Ni även göra små mängder KC-bruk med exakt proportionering. Dessutom kan Ni hålla god kontroll över bindemedelsåtgången vid tillverkningen.

OAXENS KALKCEMENT

förenklar — i stället för två sorters bindemedel i olika säckar har Ni nu Kronkalk och cement i samma säck.

förbättrar — Ni kan hålla jämn kvalitet på bruket. Blandningen Kronkalk/cement är alltid exakt.

förbilligar — Ni eliminerar ett arbetsmoment. Ni spar tid och pengar.

AB KARTA & OAXENS
KALKBRUK
Stockholm

KALKCEMENT

KC 21/-

BRUTTO
50 KG

**OAXENS KALKCEMENT säljes
i säckar om 50 kg brutto.**

en nyhet som
förenklar
förbättrar
förbilligar

AKTIEBOLAGET KARTA & OAXENS KALKBRUK
N. Mälarstrand 22, Stockholm
Utförliga upplysningar

om OAXENS KALKCEMENT lämnas i vår broschyr
"En nyhet som förenklar". Vi sänder den gratis efter
rekvisition.

Sänd mig broschyren "En nyhet som förenklar".

Namn:

Adress:

Postadress:

På omslaget: Kvällsbild från »nöjesgrytan» på Långholmen i Stockholm

ENGLISH SUMMARY

A Pleasure Park in Stockholm

By C-F Ahlberg

p. 257—260

A closed, almost cylindrical structure, 115 metres in diameter and rising 10 metres into the air among the cliffs and trees on the green island. A spiralling road forming the bottom and walls of an enclosure looking like an amphitheatre and opening to the sky. A pleasure park on Långholmen.

Magnus Ahlgren, Torbjörn Olsson and Sven Silow have sketched this project and the Pleasure Park Committee of the Stockholm municipal authorities has endorsed it.

The committee was faced with the problem of planning a pleasure park — a fairground — on Långholmen, the only island in the central part of Stockholm that has not already been built on to a great extent. However, space is needed for parks and sports grounds for the inhabitants of the densely populated area bordering on Långholmen.

Only by the exceptional concentration of the fairground in the manner suggested and only by placing it on the high rock, which could hardly have been used for a pleasure ground of the more conventional type, has it been possible to combine the idea of a large pleasure park on Långholmen with the other projects for which space is needed and, at the same time, to preserve the appearance of the landscape. The noise nuisance can be expected to be less than with the more conventional solutions and the problem of interior function has been elegantly solved. A conventional solution results in the large assembly area lying des-

erted when there are no performances. In the Långholmen project it is combined with the other fairground arrangements so that life there will always be of the same intensity and so that from an architectural point of view, too, it will be the unifying element.

The traditional centre for summer enjoyment is Södra Djurgården and this should be allowed to retain its position. If the amusement activities in the central part of the city grow in the same proportion as Greater Stockholm is expected to grow it will be wise to consider Långholmen in this connection too. It can be asked, however, whether it would not be wiser to build a ring of pleasure parks on the outskirts. If, notwithstanding this, the project is pursued the question of parking must be given much more attention than it has been in the initial investigation. It is possible that parking space that must be built in any case to ease the strain on the streets in the commercial centre of the city can be used.

The proposed fairground is of very generous proportions but the surrounding city landscape, too, is on a large scale. It will not only stand a single large building but will benefit from it. The projected construction, which is an excellent solution of the problem as to how the space on Långholmen shall be used to the best advantage and of the general architectural problems of a fairground, can be a valuable contribution to the landscape and this is maybe the primary reason why a pleasure park should be built on Långholmen.

Arcades—new motivations for old solutions

By F Voigt

p. 267—271

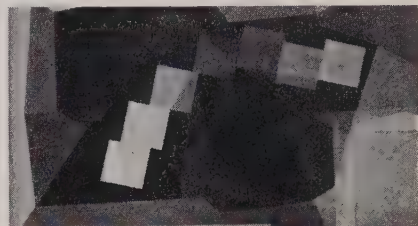
The authorities of the town of Södertälje about 22 miles from Stockholm, have for several years thought to fit the main shopping street with arcades in connection with a necessary enlargement of this street.

Not least through studies on the continent has it been confirmed, that arcades offer a multitude of important advantages. The vehicular and the pedestrian traffic can be separated and the latter is protected against rain and snow. Conduits can be made easily accessible in the ground of the arcades. Conditions can be arranged for an attractive appearance. The article gives a short survey of ownership-problems in connection with the building of arcades. Taking Saarbrücken as an example, arcade constructions are discussed in detail, without pillars and with, the construction (vertical or horizontal disc construction) and the share of the arcades in the building cost (about 0,5 % of the total cost). Various features are mentioned, such as penthouse roofs, display halls and passages. Finally instructive examples built are given, such as Berne, Saarbrücken and Mulhouse in Alsace. A positive statement by the town-planning director of Copenhagen about arcades in Nordic milieu is quoted.

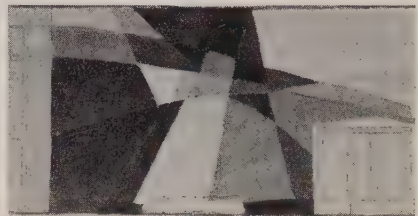
KORSMOSAIKEN I S:T MIKAELS KAPELL

I nr A 7 av Byggmästaren publicerades S:t Mikael's kapell i Mora. Under bilden av omslaget på sid. 49, som omfattade centralpartiet av korskompositionen på fondväggen, hade emellertid konstnären, Gert Marcus, namn blivit utelämnat.

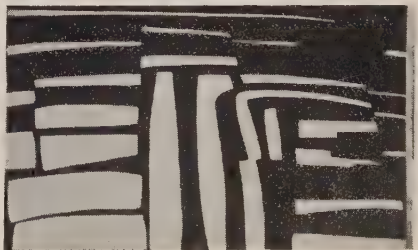
Denna väggkomposition utgör den mest omfattande delen av den konstnärliga utsmyckningen som ingår i kapellet. Kompositionens tillkomsthistoria var lång och växlande och då det kan vara av intresse för Byggmästarens läsare att följa utvecklingen av en komposition av detta slag, begagnar vi här tillfället att återge några av de olika stadier som kompositionen passerade innan den nådde sin slutgiltiga utformning.

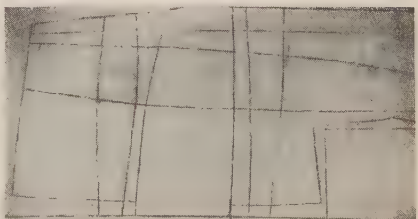
Den första skissen till väggen, dec. 1952

Den först föreslagna utformningen, febr. 1953

Korskomposition, aug. 1953

Linjestudie, sept. 1953

Kartongen på platsen, maj 1954

Neues Bauen in Italien av Paolo Nestler
Verlag Callwey, München, 1954.
210 sidor.

Flera tyska bokförlag har under de senaste åren börjat utge böcker om modern arkitektur, i regel läsbara jämfört med vad som tidigare kommit från samma håll. Att döma av vad jag sett av dessa efterkrigsböcker och utgåvor över möjliga och omöjliga ting (Treppen und Treppenhäuser, Formschöne Lampen und Beluchtungsanlagen etc.) märkes en viss svaghet för den mer glättade och extravaganta modernismen, något som väl är lättförklarligt med tanke på vad som varit, men som inte var typiskt för den nya tyska arkitekturen före nazismen.

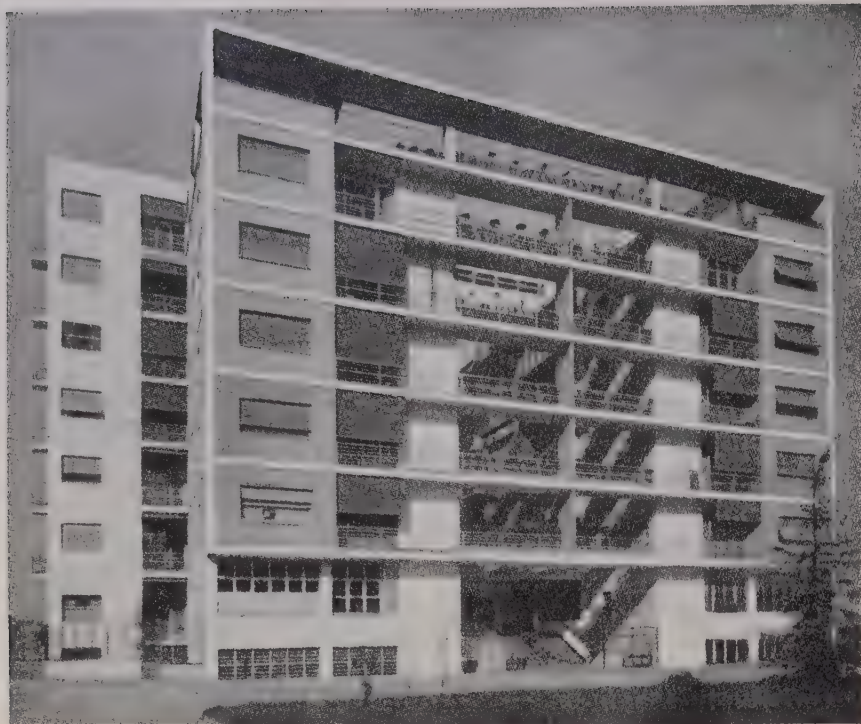
Bland de nyare tillskotten märkes Paolo Nestlers bok *Neues Bauen in Italien*, som ger en ganska omfattande redovisning av den explosiva arkitekturutvecklingen i Italien efter kriget. I en inledande uppsats, som även översatts till engelska, franska och italienska, behandlar Nestler den nya italienska arkitekturens uppkomst från futuristernas revolt mot klassicismen i början av seklet till förutsättningarna för dagens arkitektur. Den futuristiske poeten Marinetti, vilken som bekant spelade en icke alltför blygsam roll som minister i en Mussoliniregering, drömde förvisso om att kunna förena futuristernas moderna och anti-klassiska visioner med fascismens revolutionära idéer, men därav blev just intet. Men medan nazismen i Tyskland betydde slutet på den nya arkitekturen och denna arkitekturs representanter emigrerade till andra länder, kunde den italienska rationalismen leva kvar vid sidan av den officiella arkitekturen och då och då försöka ett litet tag på denna. Man kan t. o. m. tala om en viss tolerans från fascistpartiets sida gentemot de nya idéerna — på Triennalen fick således praktiskt taget vad som helst utbreda sig om blott utställningens entrébyggnad var av officiell sort, dvs. neoklassisk. Av de arkitekter som kom att få betydelse för den nya arkitekturens slutliga övertag över den traditionella italienska klassicismen framhålles särskilt Giuseppe Terragni (död 1943), vilken allt klarare framstår som den ur stilsynpunkt säkraste och för den kommande utvecklingen betydelsefullaste av radikalisterna.

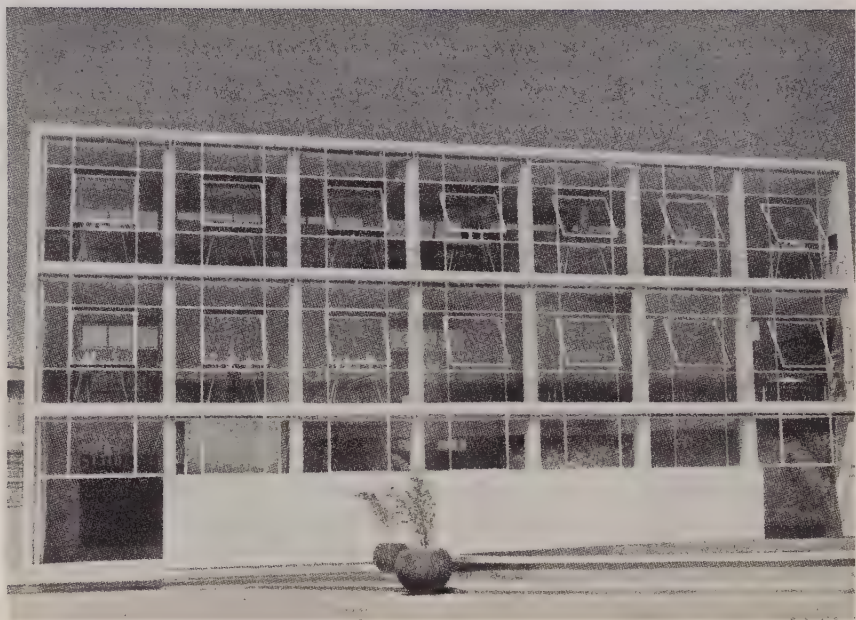
Bokens material har grupperats under rubriker som flerfamiljshus, enfamiljshus, hyreshus inom staden, kontorshus etc. Gruppen socialt bostadsbygge och bostadsområden är omfångsrikare än vad

Överst: Hyreshus i Milano (1934). Arkitekter: G. Terragni och P. Lingeri

I mitten: Nytt hyreshus i Genua. Arkitekt: L. Daneri

Nederst: Hyreshus i Rom. Arkitekt: U. Luccichenti. Balkongerna är försedda med skjutbara solskärmar och bröstningarna är klädda med glasmosaik

man väntat sig med någon kännedom
m italiensk arkitektur efter kriget —
man gissar att författaren här tagit med
raktiskt taget allt av intresse. Den ele-
anta inredningskonsten har man där-
mot helt avstått från att behandla.

Utöver fotografier har i allmänhet en
plan medtagits och ibland en sektion.
typografi och tryck är av god klass,
fotografimaterialet också i stort sett,
m man bortser ifrån att många foto-
rafier kunde restituerats bättre. Sida
ter sida med höga hus som smalnar
v uppåt är inte så tilltalande — ögat
ppfattar inte ett hus på det sättet. Att
utligen författaren inte angivit bygg-
adsåret bland de övriga korta uppgif-
erna om varje byggnad är en brist som
g tror kommer att irritera många lä-
re.

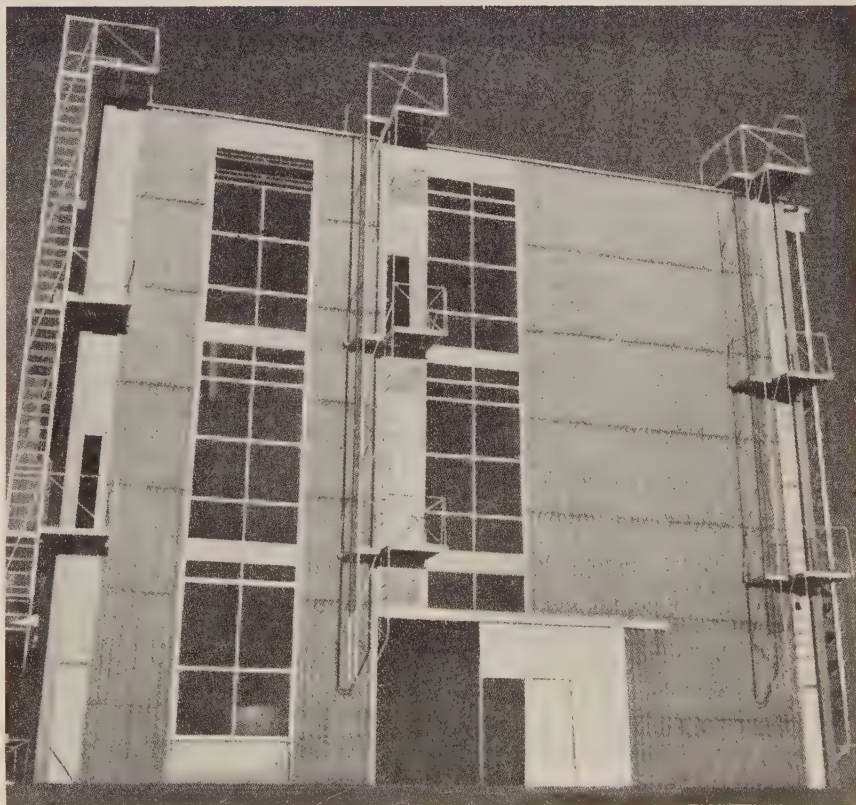
E Th

verst t. v: Fasaddetalj av kontorshus i Milano.
-kitekter: A och P Castiglioni och L Frattino

verst t. h: Laboratorium vid ett cellulosainstitut.
-kitekt: U Luccichenti, Rom

nitten: Utställningsbyggnad i Messina. Arkitekt:
Pantano

ederst: Kemisk fabrik i Milano. Arkitekt: G
rti

Danmarks Byggningskultur I av Harald Langberg. Köpenhamn 1955. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag. 318 sid., rikt illustrerad. Pris 40 D kr.

Danmarks Byggningskultur II av Harald Langberg. Köpenhamn 1955. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag. 310 sid., rikt illustrerad. Pris 60 D kr.

I mitt tycke är Harald Langbergs *Danmarks Byggningskultur* inte en bok av den klass man kunde vänta sig av ett så magnifikt stoff och en så kunnig och erfaren författare. Och detta trots en rad obestridliga förtjänster. Dit hör först och främst den enkla men berömvärda omständigheten, att författaren inte tvekat att proppa de båda banden bräddfulla med fakta, namn på arkitekter, hantverkare och byggherrar, uppgifter om material och årtal i massor. Just årtalen är man tacksam för. Langberg talar om både när arkitekten utförde sina ritningar, när byggnaden började uppföras och när den stod färdig. Annars är det vanligt, att läsaren ser veras ett enda årtal, som han inte vet, vart det egentligen hänför sig. I allmänhet kan man nog också lita på Langbergs uppgifter. Han är själv museiman med byggnadsminnesvård som sitt spe-

Vinjetten: 1500-talet är den danska adelns storhetstid. Man får gå till Frankrike för att finna motsvarigheter till ett slott som Hesselagergaard på Fyn, byggt vid århundradets mitt av rikets kansler Johan Friis

cialområde, hemmastadd i arkiven och väl inläst i den väldiga mängd detaljutredningar, som danska arkitekturhistoriker av mer eller mindre provinsiell berömmelse åstadkommit. I detta sammanhang bör också bildmaterialet vederbörligen prisas. Det är lika vederhäftigt som rikligt — 731 bilder på något över 600 sidor. Effektfulla men opålitliga skönfotografier saknas praktiskt taget helt, medan tydliga planer, sektioner och fasadritningar förekommer desto ymnigare.

I fråga om Langbergs bok finns full täckning för en annars något urlakad recensionsfras: den fyller ett länge känt behov. I själva verket har avsaknaden av en något så när fullständig dansk arkitekturhistoria länge känts som ett pinsamt hinder för var och en som sökt följa den nordiska konstens vägar. Den luckan har Langberg fyllt. I komprimerade översikter redogör han för den danska byggnadskonsten från dess första kraftutveckling under den i Danmark så rika bronsåldern och fram till dess hittills sista, internationellt betydelsefulla insats, den sällsamt raffinerade klassicismen under 1910- och -20-talet, som ju bl. a. givit Gunnar Asplund avgörande intryck. De senaste decennierna har Langberg avstått från att beskriva. Det gör nu också mindre, där har vi tidigare en bra översikt av Steen Eiler Rasmussen (i *Vår tids konst och diktning* i

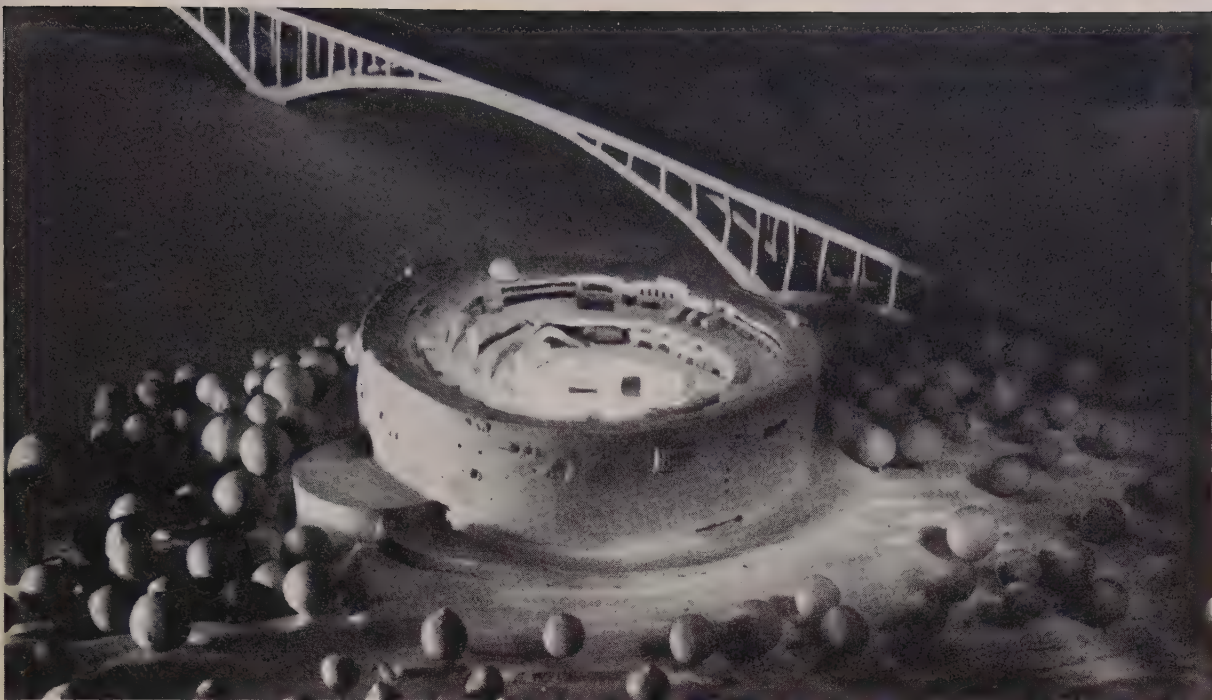
Skandinaviens) att tillgå. Framställningens bredd lämnar inte heller något övrigt att önska. Vi får inte bara följa kyrk- och slottsbyggandets öden. Också borgarnas bostäder ägnas en utförlig framställning från exklusiva patricierhem vid Amalienborg i Köpenhamn till enkla hantverks- och köpmansgårdar i Horsens eller Aabenraa. Av stort intresse är vidare behandlingen av de många vackra och välbevarade prästgårdarna på den danska landsbygden, som ju också ger en god bild av de burgnare böndernas miljö.

Men, för att återknyta till inledningen, läsaren känner sig ändå en smula besviken, när han arbetat sig fram till sidan 236 i band II och föredrar att spara de återstående 40 sidorna noter och arkivmärkningar till en annan och svalare stund än denna heta, strålände högsommardag. Besvikelsen har sin grund i den vetenskapliga metod, Langberg valt att begagna sig av. Praktiskt taget allt intresse ägnas att beskriva och analysera byggnaden som form. Vi får uppgifter om material och teknik, vi får veta, om planen är oregelbunden eller symmetrisk, om arkitekten arbetat med fasadmurarna som släta ytor, om han byggt upp den med plastiska volymer eller låtit den helt och hållet upplösas i fönster. Varje analys använder uteslutande synpunkter och omdömen av detta slag. Är formen rik eller enkel, är fasaden formad som en enda stor helhet eller har den förgats samman av sinsemellan självständiga delar — det är frågor, som Langberg besvarar så utförligt, man kan begära. Visst går det att skriva arkitekturhistoria och ibland alldeles förträfflig sådan på detta vis. Ja, (för att nu näst svepa undan alla konsteoretiska subtiliteter och diskutera saken praktiskt och enkelt) det är en lysande metod, om man t. ex. vill försöka komma underfund med intrikata problem hos Bramante eller Palladio eller andra medlemmar av byggnadskonstens fåtaliga estetiska överklass. Men vad i världen har man för glädje av en sådan arkitekturhistoriens *new criticism* inriktning — låt oss säga — en präktig fyrklädd prästgård på Jylland? Det är sannerligen inte att undra på, att Langbergs st

Forts. sid. 73

Nedan: Hyreshus vid Nørregade 29, uppfört 1898

EN NÖJESPARK I STOCKHOLM

DK 712.25 (485 Stockholm):791

En sluten, nära cylindrisk byggnadskropp med 115 meters diameter, resande sig till 30 meters höjd bland klippor och träd på den gröna ön! En spiralvriden gata som botten och vägg i ett amfiteaterliknande rum, öppnande sig mot himlen! Ett tivoli på Långholmen!

Magnus Ahlgren, Torbjörn Olsson och Sven Silow har skisserat detta projekt, och den av Stockholms Stadskollegium tillsatta Nöjesparkkommittén har gjort det till sitt.

För den som, innan det ännu förelåg ett konkret förslag, hade studerat programmet och diskuterat de skilda premisserna, som rymde så många svårförenliga krav, kom projektet som en chock — och som en befrielse. En chock, därför att det så radikalt bröt mot gängse föreställningar om hur en nöjespark skulle se ut. En befrielse, därför att det i en klar och enkel formel tycktes ge lösningen på alla de till synes oförenliga problemen.

Årstidernas växlingar har hos oss alltid markerats av ändringar i bosättning och levnadsvanor. I städerna flyttar det sociala livet utomhus, när sommaren kommer. Det tar sig andra former än vintertid och blir otvungnare. Studiecirklar, föreningssammanträden, inomhusnöjen upphör, och så tar samvaron och förlustelserna i det gröna vid. Parkerna är sommarens sociala och kulturella centra.

Det är i full samklang med traditionen som Stockholms Stad har infört den fria parkunderhållningen och startat parkdansen. I linje med denna tradition ligger också tanken att genom kommunala nöjesparker — lokala festplatser i de yttre stadsdelarna och ett stort tivoli i centralt läge — verka för en kultivering

av sommarens nöjesliv i de speciella former som brukar rymmas inom nöjesfältets ram.

Sommarens nöjesliv har av gammalt en mer genuint »folklig» prägel än vinternöjena. Till det folkliga hör, att det rörliga och brokiga livet självt spelar en betydande roll och att publiken är handlande part. Om bristen på konstnärlig kvalitet och andlig kultur mången gång är obestridlig, är i gengäld aktiviteten, spontaniteten och den suggererande kraften av en age-rande församling positiva värden förtjänta att tas till vara och vidareutvecklas i kultiverade former.

För Nöjesparkkommittén har den primära utgångspunkten varit att en nöjespark, ett tivoli, skall byggas på Långholmen. Men uppgiften gällde hela holmens disposition. Långholmen är den enda kvarvarande ö i det centrala Stockholm, som inte i större utsträckning har tagits i anspråk för bebyggelse. Den är alltså den »gröna ön». Den spelar en roll som rekreatiomsområde för invånarna i de angränsande tätbebyggda kvarteren på Söder. Men först när fängelset om några år flyttas bort, uppstår förutsättningarna att helt ta till vara dess rekreativa möjligheter. De anspråk som anmäler sig är många och var för sig markkrävande. Det behövs för folket i grannskapet parktytor och lekfält, idrottsplatser och småbåtshamnar. Men det centrala läget i Stor-Stockholm gör det också lockande att till ön lägga institutioner, som hämtar sin publik från hela stadsområdet och som kräver parkmiljö.

Det förslag som nu föreligger innebär att holmen landskapsmässigt behandlas som en helhet. Den upp-spaltning i ett östligt och ett västligt grönområde, som fängelsekomplexet ger, skall försvinna. Det blir dock alltså i holmens ytterområden, som de större

Vinjetten: Nöjesanläggningen och Västerbron från sydväst

samlade parkpartierna kommer att återfinnas. Till den plana marken i södra delen av mellersta holmen läggs idrottsfälten understrykande holmens långsträckta karaktär, i slutningen norr därom kommer ett friluftsbad, och på krönet vid Västerbrons landfäste byggs den stora, slutna tivolianläggningen, vilken, genom att ge tyngd och höjd åt holmens nu undanfallande lägre mittparti, kommer att neutralisera Västerbrons ituklyvande effekt och få Långholmen att klarare framträda som en sammanhängande långsträckt ö. Vid Sjötullen väster därom ges plats för båtuthyrning, en dansbana och andra »lantliga nöjen». Vid Långholmskanalen väster om idrottsfälten skall byggas akvarium och växthus. Varvet i sydöst får ligga kvar, och stranden i övrigt utmed Pålsundet och Långholmskanalen skall alltså tjäna som småbåtshamn. Till holmens yttersta uddar i öster och väster läggs restauranger. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader skall bevaras i parkmiljön.

Endast genom en exceptionell koncentration av tivolianläggningen på det sätt som föreslagits, och endast genom att placera den uppe på berget, som knappast kunde ha använts för ett nöjesfält av mer traditionell uppbyggnad, har det blivit möjligt att förena förutsättningen om ett stortivoli på Långholmen med ett uppfyllande av andra markbehov och framförallt med önskemålet att landskapsmässigt binda ihop holmen till en helhet.

Bullerstörningarna för de kringboende från ett tivoli på Långholmen är också ett allvarligt problem. De kan väntas bli mindre från en anläggning av denna utformning och med denna situation än från ett nöjesfält av vedertagen typ och lagt till öns lägre och planare partier.

De interna funktionsproblemen har med den föreslagna formen fått en elegant lösning. Inte minst gäller detta problemet med den stora festplatsen. De tider, då det inte är uppträdanden på denna, ligger den, vid en konventionell lösning, öde — inom en anläggning, vars verkan i så hög grad bygger på själva det brusande folklivet. I Långholmsprojektet har den sammansmälts med de övriga tivoliarrangemangen så att livet inom den ständigt blir lika intensivt och så att den också arkitektoniskt blir den samlande enheten. Med denna snäckformiga byggnad har det intima och det storlinjiga, grupperingen kring skilda aktiviteter och samlingen kring en gemensam upplevelse givits uttryck i en enhetlig och klar formel.

Kanske har man anledning att fråga, om den föreslagna — och inför en intellektuell bedömning så övertygande — tivoliutformningen är riktig också ur psykologisk synpunkt och med hänsyn tagen till den traditionsmässiga bakgrunden. Den traditionella svenska tivolianläggningen är en nöjespark, där byggnadsverk och grönska samspelar. Det är emellertid obestridligt att grönskan i de mer avancerade anläggningarna spelar en underordnad roll, och det väsentliga i tivolimiljön förefaller att vara nöjesarrangemangen med sin bebyggelse och människorna. Det har i utredningen påpekats hur nöjesparkspubliken också där utsikter och vackra naturinslag ingår i anläggningen vänder dem ryggen. Kvar som det väsentliga att ta vara på i parktraditionen står då den mot yttervärlden slutna tivolian-

läggningens läge i en park. Tivolit är inte längre nöjespark utan nöjesstad, och dess karaktär av sådan förstärks av kontrasten till den omgivande parkanläggningen. Det är detta man har tagit fasta på i Långholmsprojektet, och för första gången givit ett konsekvent arkitektoniskt uttryck. Det är därför inte troligt att avsaknaden av vegetation som inslag i tivolits uppbyggnad kommer att kännas som en brist av flertalet bland publiken. Möjligheterna, för dem som sätter värde därpå, till utblickar från muröppningar och gallerier över det sköna stadslandskap, som utbreder sig kring holmen, blir i gengäld genom uppbyggnaden i flera våningar så oändligt mycket rikare än från en på planmarken utbredd anläggning av konventionell art. Med »vattentivolit», eller som utredningen också kallar det »de lantliga nöjena», vid Sjötullen har ju till slut även den traditionella gröna nöjesparken kommit med på ett hörn av Långholmen.

Det nya i själva den amfiteatraliska formen är, så vitt jag kan förstå, inte heller något som strider mot positiva traditionsvärden. Den möjliggör en större intensitet i upplevelsen av det liv som rör sig inom tivolits murar, än vad den konventionella formen för en nöjespark kan ge, och just den upplevelsen är något av det väsentligaste som nöjesparken i alla tider har velat bjuda. Därför tror jag också att publiken kommer att acceptera ett sådant tivoli helt och fullt.

Som lösning av markdispositionsfrågorna för Långholmen under de av nöjesparkkommittén givna förutsättningarna och som arkitektonisk lösning av tivolits generella problem, sådant detta framstår efter den funktionsanalys, som ingår i utredningen, förefaller mig det framlagda projektet så omedelbart övertygande, att en ytterligare diskussion kan vara onödig. Vad som kräver en närmare granskning är de större stadsbyggnadsmässiga problemen i samband med förslaget. Man kan fråga om själva den primära utgångspunkten är riktig. Skall det över huvud taget ligga ett stort tivoli på Långholmen? Och man kan fråga om lösningen är lycklig som led i gestaltningen av stadslandskapet i det centrala Stockholm?

Av gammalt är Södra Djurgården centrum för sommarens nöjesliv, och man vill gärna tänka sig att den också i framtidens Stockholm skall behålla sin dominerande ställning på detta område. Men Djurgården ligger inte idealiskt med hänsyn till kommunikationerna, och ju mer bebyggelsen i Stor-Stockholm breder ut sig, för desto fler av dess invånare blir det besvärligt att ta sig dit. Vi har att planera för en befolkningstillväxt på bortåt 50 %, och skall nöjesverksamheten på Djurgården växa i samma proportion, kan det väl ifrågasättas om inte belastningen blir så hård att väsentliga värden går till spillo. Trots att det innebär en i och för sig inte önskvärd splittring av sommarens nöjescentrum, förefaller det därför riktigt att ta markreserven på Långholmen med dess utomordentliga kommunikationsläge i anspråk för det kommunala tivoli, som har tänkts som komplement till Skansen och Grönan. — Om nu över huvud taget de centrala nöjesanläggningarnas samlade kapacitet skall utökas. Om inte framtiden i stället hör de perifera nöjesparkerna till.

Det finns allvarliga skäl för tveksamhet på den punkten. Den växande motorismen tvingar här, som på så många andra områden, till en omprövning av invanda principer. Långholmens styrka är framförallt dess utmärkta kontakter med den kollektiva trafikapparaten. Även med avseende på gatuförbindelserna är läget bra, men möjligheterna att ordna parkeringsplatser på holmen eller i dess omedelbara grannskap är små. När nu Södra Djurgården med sina relativt klena kollektiva trafikförbindelser och sitt läge lite vid sidan om redan i den kollektiva trafikens tidsålder har hävdats sig som nöjescentrum, är det då inte troligt att i bilismens tidsålder ett nytt stortivoli skulle bli mer konkurrenskraftigt i ett mindre centralt läge med fria parkeringsmöjligheter, än det skulle bli på Långholmen?

Men vart ville man då se ett sådant stortivoli förlagt? Man måste i själva verket söka sig långt utanför Stockholms kärna för att hitta den erforderliga fria ytan, som därmed blir svåråtkomlig från många bebyggelseområden; de tvärgående förbindelserna i ytterområdena kommer ju alltid att ha sin begränsning i detta av vatten så sällsamt uppdelade Stor-Stockholm. Ingenstans, tror jag, skall man för övrigt finna ett lämpligt område, vilket bjuder den skönhet och tjugning som i så hög grad möter en på Långholmen.

Kanske vore det för Stockholms del en riktigare anpassning till bilismens villkor att låta Södra Djurgårdens befintliga anläggningar alltså ensamma fylla det kvalificerade nöjesområdets roll, med de stora evenemangen och de differentierade möjligheterna, och att satsa, i stället för på ett nytt stort nöjesfält, på ett begränsat antal något mindre nöjesparker i skilda riktningar inom Stor-Stockholms perifera delar. De kunde läggas mer avskilda och ostörda från bebyggelsen men med goda bilvägar och rikliga parkeringsytor och gärna i en omgivning av rent lantlig prägel. Det skulle häri onekligen ligga en klar anslutning till ett väsentligt drag i den svenska nöjesparkstraditionen; vi far ut ur staden, inte in till den, för sommarens nöjen. (Trots att ett besök på Djurgården för de flesta numera betyder en resa in mot centrum, säger vi alltså »att fara ut till Djurgårn!»)

Förhoppningen att genom konkurrensen och stimulansen från ett kommunalt stortivoli höja nöjeslivets kvalitet framstår mot denna bakgrund som det dominerande motivet för en nöjespark av det skisserade formatet på Långholmen. Vill man av denna anledning driva fram projektet, synes mig ett villkor för framgång vara, att parkeringsfrågan får en rimlig lösning, och den detaljen måste därför ägnas mycket större uppmärksamhet än som skett i utredningen. I och för sig är det tänkbart att på kvällarna för tivoliublikens bilar utnyttja parkeringsmöjligheter, som tillskapas för att på dagarna avlasta cityområdets trafikleder. De måste emellertid då lokaliseras med hänsyn till denna sin dubbla funktion, och detta kan komma att innebära merkostnader, som måste belasta nöjesanläggningen.

Den föreslagna tivolibyggnaden är av väldiga dimensioner. Närmast faller väl antikens stora byggnadsverk i tankarna när man söker efter jämförelser.

Sjötullen, en välbevarad 1700-talsidyll på Långholmen

»Fyrkanten», till sina äldsta delar troligen från 1600-talet, bildar upptakt till vandringen runt ön

Liksom Sjötullen och Fyrkanten föreslås Stora Henriksvik och det intilliggande murpartiet bevarat för framtiden. Jämför modellfotografiet sid. 257 där nedanstående murparti synes t. v. på bilden

Till de stora amfiteatrarnas mått når den dock inte upp; Colosseum har en höjd på närmare 50 meter mot tivoliprojektets ca 30, och mot detta senares 115 meters diameter svarar det förnas storaxel på 188 meter. Pantheons taklifthöjd är däremot densamma som Långholmstivolits, men den yttre diametern är blott hälften. I det inre Stockholm får vi gå till Slottet för att finna en byggnad av jämförbart format. Den stora slottsfyrkanten (utan flyglar alltså) har samma breddmått som tivolits diameter, och dess höjd över Norrbro, således Lejonbacken inräknad, är densamma som tivolits byggnadshöjd.

Gröna Lund. Skala 1 : 4 000. Allmänhetens trafikyor prickade. a. Nöjesstånd, salustånd, b. Spelhallar, automater, c. Större skjutbanor, d. Karuseller, gungor, e. Förråd, f. Toaletter, m. Musikestrad

Nedan: Flygbild över Gröna Lund från sydväst. Flygfoto Oscar Bladh, C 2-460-50, godkänd av försvarsstabens för publicering

Dessa jämförelser kan kanske ge en ledning för bedömandet av tivolibyggnadens verkan i landskapet. Men inte mindre viktigt är det att då se till måtten hos själva detta landskap: Riddarfjärdens väldiga rum, de samlade husmassorna på Kungsholmen och Söder, Långholmens kraftiga profil av berg och lum-mighet, Västerbrons vida spann. Det är en omgivning som väl tål ett enstaka byggnadsverk av format. — Och inte bara tål det, utan som också kan berikas därav.

Det har redan sagts, att Långholmen, genom Västerbrons avskiljande verkan, inte på en gång fram-träder i sin helhet i landskapet och att den genom tillkomsten av tivolibyggningen lättare skulle uppfattas som en enhet. Detta är ett positivt värde hos projektet. Likaså den fastare förankring i landskapet som byggnaden kommer att ge åt bron. Jag har inte funnit någon aspekt i stadsbilden runt vattnen kring holmen, där byggnaden skulle dölja inslag, som man gärna vill se, eller eljest skulle förfula landskapet. Men väl finns det scener, som skulle påtagligt för-bättras. Det är för övrigt påfallande hur byggnaden i de långa perspektiven kommer att falla undan i för-hållande till den samlade stadsbebyggelsen som både på Norr och på Söder når större absoluta höjder.

Hur projektet skall bedömas ur stadsbildssynpunkt blir naturligtvis till slut även beroende på hur det ut-formas i detalj. Ännu har det inte nått över idéskis-sens stadium, och då borde det kanske räcka med ett konstaterande att en byggnad av detta slag principiellt sett kan bli till värde för stadslandskapet. — Personli-gen vill jag gärna gå längre. Mig tycks den projek-terade anläggningen kunna bli ett så värdefullt bi-drag till gestaltningen av stadsbilden, att detta i själva verket framstår som det starkaste argumentet för att bygga ett tivoli just på Långholmen.

C-F Ahlberg

PROJEKT TILL KOMMUNAL NÖJESPARK I STOCKHOLM

För studiet av dagens byggnadsuppgifter finns i allmänhet en skäligen ymnigt flödande litteratur alltifrån översiktliga handböcker som Bygg och Neufert till rikt illustrerade specialarbeten. Den som bland dessa söker samla fakta om de stora nöjesparkernas problem blir emellertid besviken. Med undantag för G N Brandts och Poul Henningsens vackra studie över Tivolis återuppbyggnad finns, såvitt vi funnit, inte mycket. Broschyrer, vägledningar, årsberättelser ger glimtar av problemen. Här och där finns kanske en översiktlig planskiss insmugen.

För en lösning av den förelagda uppgiften var uppenbarligen platsstudier den enda utvägen. Som förarbeten till den framlagda generalplanen för Långholmen utfördes därför under några somrar uppmätningar, inventeringar och platsstudier på de tre största skandinaviska nöjesfälten, Köpenhamns Tivoli, Liseberg och Gröna Lund samt södra Djurgårdens nöjesområde som helhet. I lokalprogrammet för Långholmens nöjespark ingick också ett större akvarium och ett växthus, båda byggnadsuppgifter om vilka fakta inte är så lättåtkomliga. Även på dessa punkter

Vinjetten: Kvällsbild av nöjesanläggningen och Västerbron från Stadshuset.

Ovan: Utredningens förslag till dispositionsplan för Långholmen

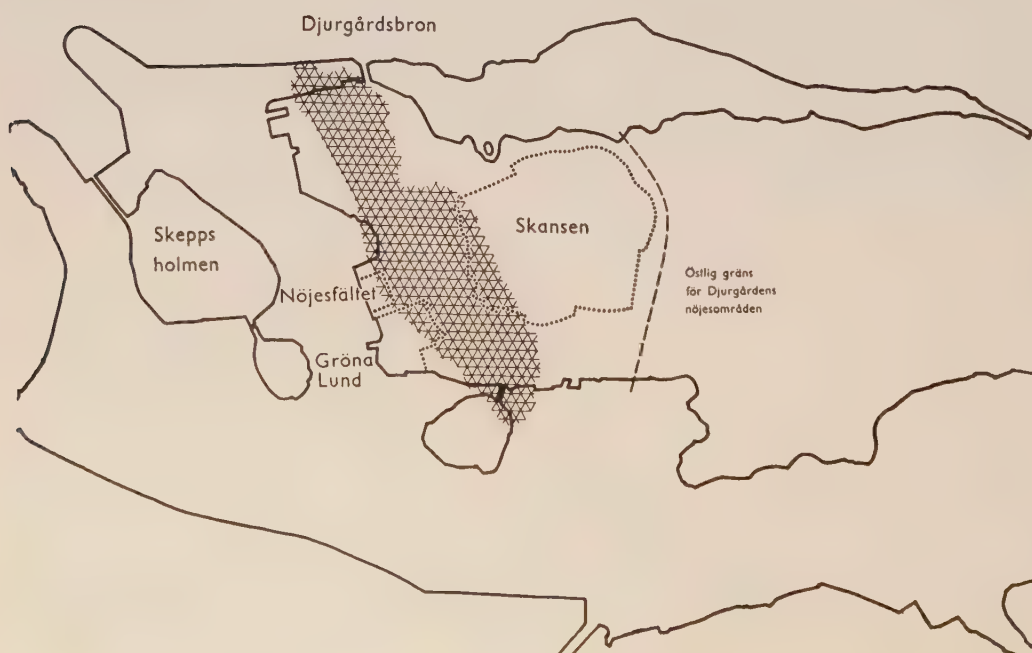
Liseberg inlagt på Långholmen. Liseberg har 35—40 000 besökare »en stor dag»

Köpenhamns Tivoli inlagt på Långholmen. Tivolis mot Liseberg svarande siffror är 50—60 000 besökare

Gröna Lund inlagt på Långholmen. Gröna Lunds mot Liseberg svarande siffror är 20—25 000 besökare

Långholmen inlagt på Djurgården

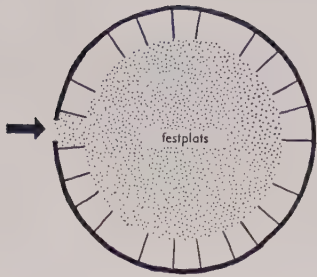
har därför speciella lokalstudier måst företagas. Det insamlade materialet har systematiserats, bearbetats och redovisats i den nu framlagda utredningen.

Ett led i de nämnda platsstudierna har utgjorts av en genom gatukontoret utförd trafikräkning på södra Djurgården. En jämförelse mellan erhållna uppgifter och de planerade förhållandena på Långholmen har givit en viss ledning i arbetet. Det måste dock understrykas att de faktorer som bestämmer en nöjesanläggnings attraktionskraft är alltför irrationella för att några säkra beräkningar skall kunna göras.

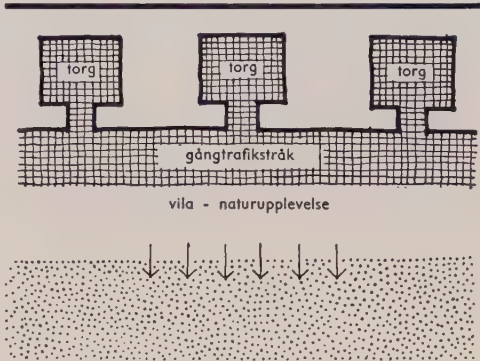
När tidigare större nöjesparker planerats i ett sammanhang — som t. ex. vid byggandet av Liseberg eller Battersea Park vid Londonfestivalen — har förebilderna väl i allmänhet varit Köpenhamns Tivoli. Utredningens studium av detta och likartat uppbyggda anläggningar förde också, vad det gällde Långholmen, till ett förslag med en nöjespark av typen Köpenhamns Tivoli. Detta arbete kom att innebära ett betydelsefullt led i studiet av Långholmens förmåga att uppbära en bebyggelse med bibehållande av naturkaraktären. Förslaget — som närmare redovisas i utredningen — innebär också en fixering dels av en hel del generella problem kring de stora nöjesparkerna, dels av flera speciella problem, förknippade med den givna situationen.

Ur en kritik av den sålunda skisserade anläggningen framgick sedermera det slutliga förslaget. Arbetet har drivits i nära kontakt med flera kommunala organ och institutioner, framför allt i Stockholm. Frukthar har kontakten varit med uppdragsgivaren, representerad av stadskollegiets nöjesparkkommitté med sekreterare *Viktor Ek* som ordförande och direktör *Eskil Almgren* som sekreterare. Den senare har i sällsynt intresse för uppgiften lämnat avgörande bidrag till arbetet. Våra främsta medarbetare har varit arkitekter *SAR Lars Englund* och *Hans Floderus* samt teknolog *Set Karlgren*.

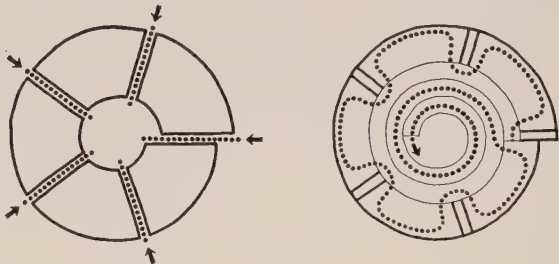
Magnus Ahlgren Torbjörn Olsson Sven Silow

Principplan av ett traditionellt nöjesfält

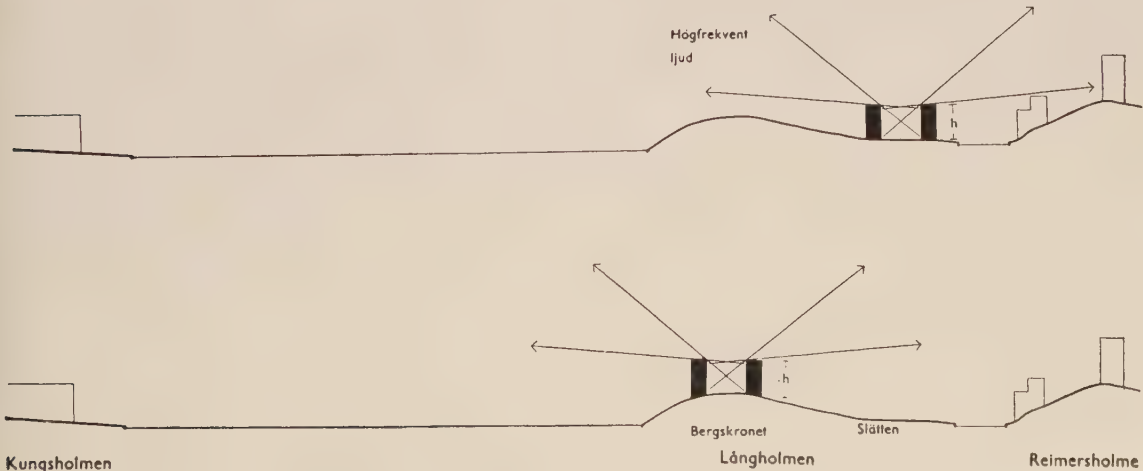

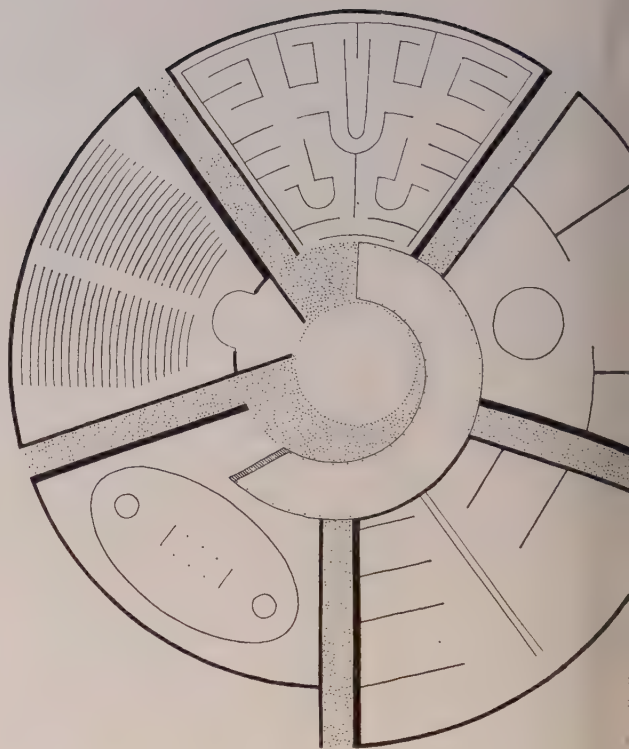
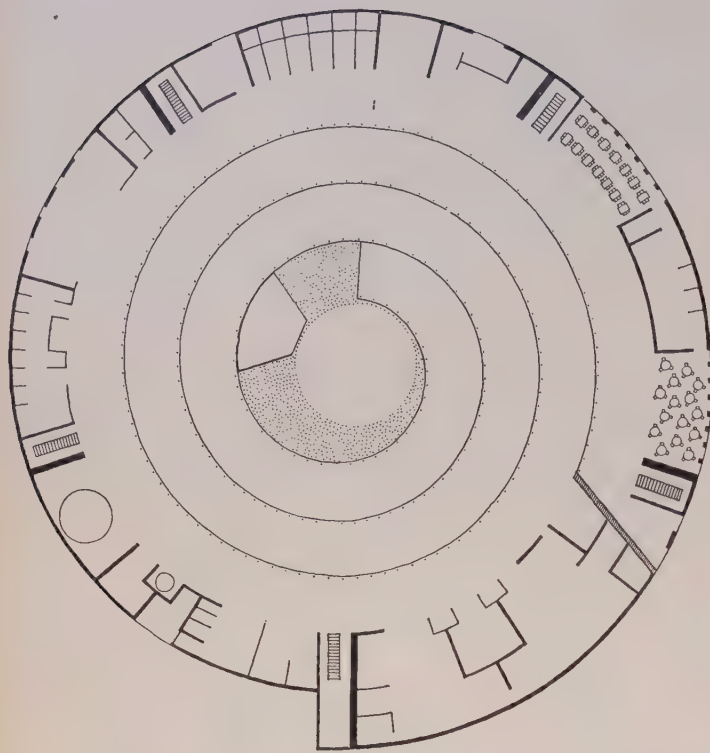
Principskiss till bandformad nöjesstad i strandläge. En tänkbar linje för Djurgårdsstadens utveckling efter ett ev. nedläggande av Galärvarvet

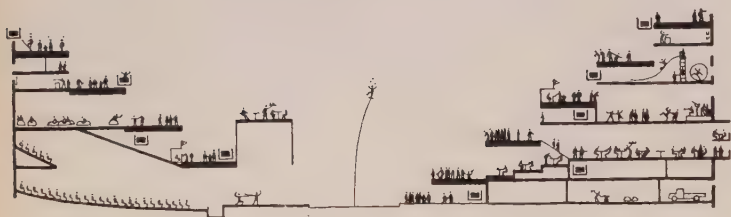
Nöjesanläggningens kommunikationsschema. T. v. bottenplanets entréer och t. h. väg från övre ringpromenaden och ner

Principskiss till bullerskydd genom avskärmning

Ovan: T. v. plan av översta etaget, t. h. av bottenvåningen

T. v: Sektion med cabarethall, huvudrestaurang m. m. Berg- och dalbana i sektion markerad med en rektangel

Nedan: T. v. konstruktionsstudie för byggnadsstommen, t. h. nöjesstadens stora gata, som i ett spiralformat, nära kilometerlångt stråk drar från krönets ringpromenad till arenan i botten

Motstående sida: Kvällsbild från nöjesstaden

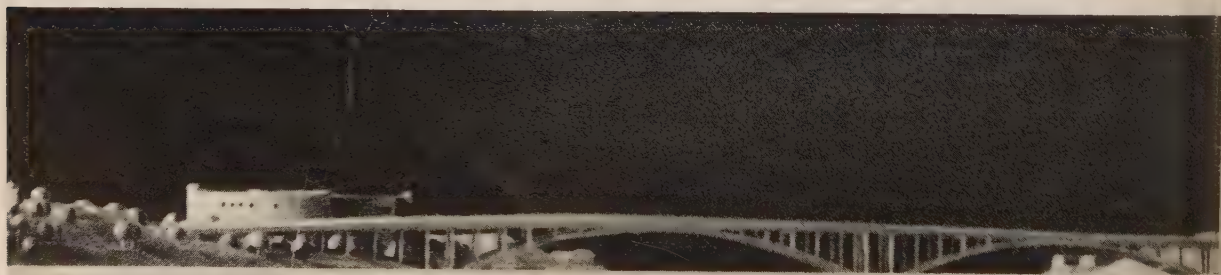

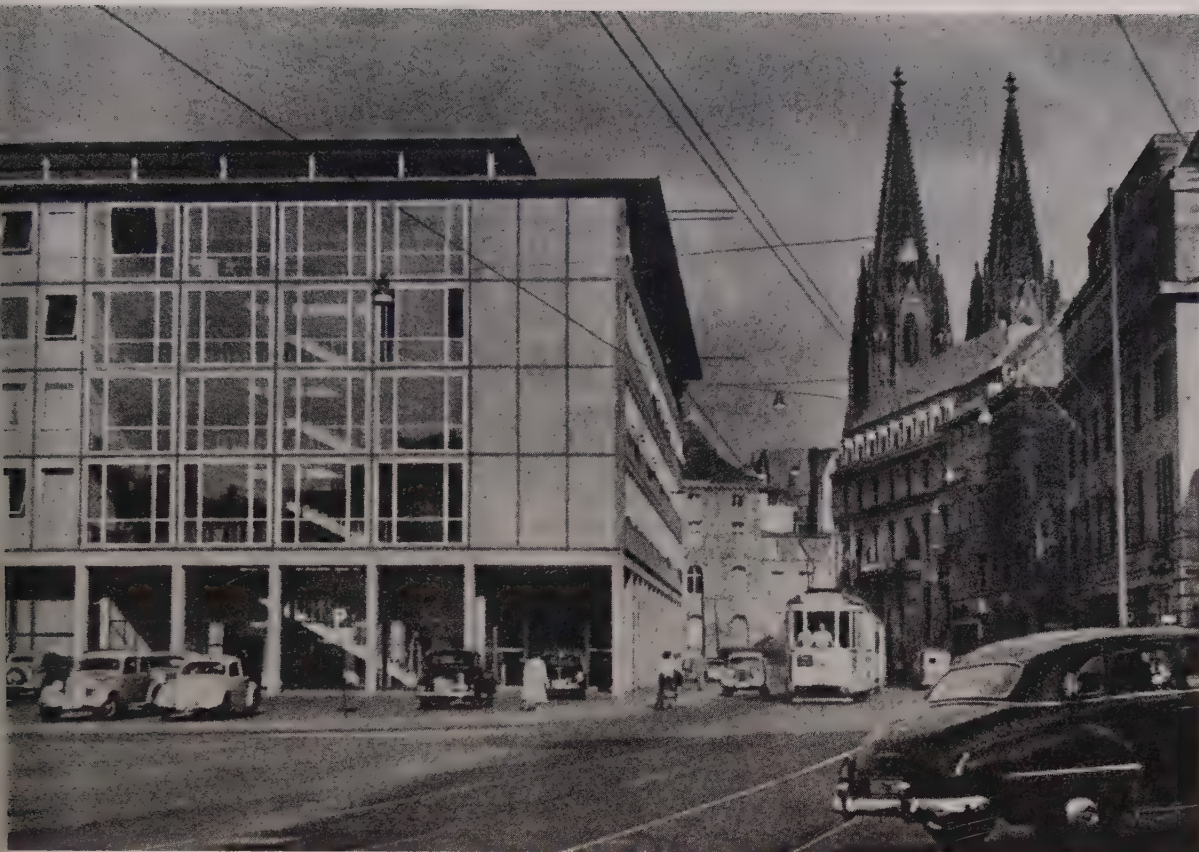

Ovan: Efter fängelsets rivning frilägges Långholmens centrala delar, jämför dispositionsplanen sid. 261

Nedan: Nöjesanläggningen och Västerbron från stadshuset

BUTIKER OCH ARKADER

Nya motiveringar för gamla lösningar

Av arkitekt SAR Fritz Voigt

DK 625.712.32

Storgatan skall breddas. Trafiken kräver ökat utrymme; butiksfolket vill att gatan skall förbli tilldragen för de köplystna; tomtägarna fruktar för varje bit byggnadsmark som skall skäras bort; gatuingenjören önskar ledningarna lättillgängliga och sammanhängande, alltifrån vatten- och avloppsrören till den påkostade fjärrvärmen; och inte sist önskar planeraren en utformning, som till konstruktion och arkitektur är lämplig att skapa trivsel och en tilltalande stadsbild. Olika krav har lett till, att man redan år 1948 uppgjorde arkader i de första skisserna till en saneringsplan för Södertäljes centrala område. Sedan dess har man hunnit fördjupa sig en smula i detta speciella försmål; kanske bäst genom att studera moderna arkadanläggningar utomlands; från Danmark till Schweiz.

Den mest självklara fördelen med arkader är givetvis att gångbanorna kan överbyggas i regel till samma höjd, som gatubyggnaden för övrigt visar. För- och gångtrafiken kan därmed få sitt i gatuummet avgränsade område. Detta är kanske mest tagligt om arkaderna bäres upp av låt vara smäckra

och relativt glesa pelare. Fotgängarna i synnerhet tycks uppskatta att röra sig inom ett område, som i någon mån är skilt från bilstråket. Och om det är fråga om att bredda en gata med viss trafikkapacitet från fasad till motfasad, eller man i arkadfallet kan inskränka sig att ta ut denna bredd endast för körbanan, så torde möjligheten till både fastighets-ekonomisk vinst, tillgång från affärssynpunkt och måttlig skala i gatans arkitektoniska uppbyggnad vara given.

De juridiska förutsättningarna beträffande arkadmarken må i korthet belysas av förhållandena i Bern. Redan omkring tolvhundratalet återuppbyggdes staden efter en brand »med arkader som förut». Till att börja med hade man uppfört skyddstak av trä, vilka senare ersattes med arkader i sten. Källare utfördes därvid fram till den inre arkadväggen. I senare tid anlades källare med stadens tysta medgivande även under arkaderna, alltså på allmän gatumark. Under adertonhundratalet stadfästes, att arkadytan tillhör tomtmarken och staden nöjer sig med servitut för allmän gångtrafik samt nedläggande och skötsel av allmänna ledningar. Renhållningen åligger tomtägaren. Dessa förhållanden är dock icke enhanda överallt. I Köln förbehåller sig staden vid nybyggnad ägo-

Stadens: Industri- och handelskammarens nybyggnad i Köln. Denna utformats med indragen butiksvåning

Ovan: Ny butiksbebyggelse i Hannover

Nedan: Ny butiksbyggnad i Zürich med butiksvåningen indragen 2 m innanför fasadlivet. Foto: Torsten Westman

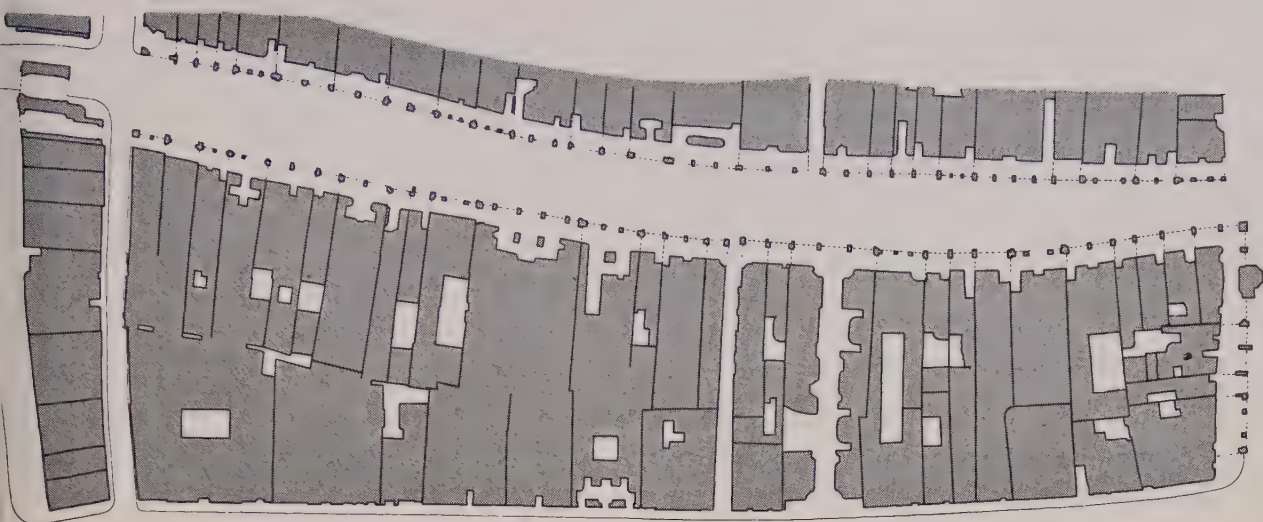

rätten till arkadmarken; själva överbyggnadsrätten regleras genom arrende eller hyra. Vid ombyggnad förblir arkadmarken i tomtägarens hand och staden erhåller i sin tur servitut för gångtrafik och ledningar. München förfar i stort sett efter i fallet Bern beskrivna principer. Vid nybyggnader bäres kostnaderna för arkadanläggningen av markägaren; kompensation medges genom viss gårdsöverbyggnad vanligtvis en vånings höjd. Det kan här antecknas att stadsplanen i Tyskland som regel bestämmer ett visst procentuellt nyttjande av kvartersmarken med fixerande av en maximal byggnadshöjd; gårdsöverbyggnad är i normalfallet därvid icke medgiven. Vid anordnande av arkader i befintliga byggnader övertas byggnadskostnaderna härför i regel av staden. Därtill kommer i visa fall inträngsersättning, som beräknas till hälften av markpriset.

Även där arkadkostnaderna går på staden Münchens räkning faller det på markägarens lott att bekosta underhåll av arkadbyggnaden samt skötseln av gångbanan. Installation av arkadbelysningen och en första uppsättning av lampor sker genom stadens försorg; skötseln är markägarens sak. Dessa förhållanden grundar sig på stadens allmänna gatubestämmelser, som i tillämpliga delar användes även för arkader. Gatuportar förblir alltid (överbyggd) gatumark; staden tar på detta sätt på sig ansvaret vid olycksfall inom sagda område. Även i Zürich utgår vid nybyggnad av arkader i befintliga hus viss ersättning efter »skäligt» markpris. Köpenhamn, som genomfört arkader både i befintlig (Kongens Nytorv) och ny bebyggelse (Adelgade och Sölvgade), förbehåller sig även ovan nämnda servitut. Markägarna bekostar byggandet, medan staden ordnar gångbanebeläggning och renhållning. Inträngsersättning utgår ej, så länge arkadmåttet omfattas av det i zonplanen givna breddningsmålet för gatan.

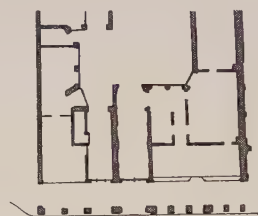
Ett intressant exempel på arkader i ny stadsbebyggelse är Saarbrücken. Staden bygger upp ett helt nytt city; förstörelseprocenten har där varit omkring 90 %. Givetvis gäller det även här av som det uppgavs trängande ekonomiska skäl att ta hänsyn till befintliga förhållanden. I själva stadskärnan har man konsekvent nyttjat arkadlösningar i en mångfald former. I enstaka fall nöjer man sig med ett över skyllfönstren anordnat skärmtak av 1,2—1,5 m bredd. I övrigt har man nästan undantagslöst gått in för arkader, vilka således användes mot alla väderstreck.

Affärsmännen sade sig till en början ha »rest ett kompakt motstånd» mot arkader, men gillar dessa mera reservationslöst; så att arkader uppgavs på affärsmännens krav utförda även i sådana byggnader utanför den egentliga kärnan, där stadsplanen föreskriver detta. Man antar på det hållet, att både stads- och lantbefolkningen finner arkadbutiker mera tilldragande än den gängse utformningen. På frågan om de onekligen försämrade dagsljusförhållandena svarades, att skyltfönster även i vanligt fall ofta stängda mot butiksidan, så att artificiell belysning ändå till stor del måste tillgripas i butikslokalerna, vilket rentav kan vara en fördel för en gynnsam presentation av varorna. Detta vore i övrigt erforderligt på grund av butikslokalernas ofta avsevärda utsträckning mot djupet. Man påpekar vidare att den vid

gaste affärsperioden ligger i de klimatiskt sämsta tidsperioderna: hösten och vintern (julförsäljningen!). Här erbjuder arkaderna skydd mot regn och snö. Givetvis har dagerbelysningen under denna tid ingen större betydelse; artificiellt ljus måste under alla omständigheter tillgripas. Kärnpunkten i köpmannens, som redan nämnts till en början starka tvekan, utgjorde dock helt naturligt den skenbara förlusten av yrbar butiksyta, som så att säga ställs till allmänhetens förfogande. Numera är man emellertid av den mening, att »köpmannen säljer utanför dörren»; publiken bör kunna titta på varorna i lugn och ro. Gångbanan blir därmed till en promenad. Man har året utöver även här kompenserat markägarna/butiks-nehavarna för det genom arkaderna »förlorade» utrymme genom att i stadsplanen medge överbyggnad av gårdarna i en våningshöjd. Detta tillåter genom anordnande av trafikerbara ljusinsläpp direkt dagsbelysning inom lokalernas inre och största del. Arkaderna utformas principiellt olika vid inbyggnad i gamla hus och i nybyggnader. Vid inbyggnad av arkader i befintlig byggnad använder man sig av den fasadväggen nedgående konstruktionen. Denna kan vara en helt eller endast till viss del genombruten murvägg, nämligen om byggnaden i befintligt skick visar ostäder i bottenvåningen. Här upptas större öppningar i fasadväggen, som överbryggas med balkar.

Berns stadsplan dateras från 1100-talet och kvarteren är nästan helt överbyggda. De traditionella arkaderna har där bibehållits. En genomgående modernisering pågår med anordnande av i allmänhet generöst tilltagna skylthallar i anslutning till arkadernas gångtor

Ombyggnad av bostadshus vid Gothersgade i Köpenhamn. Gångbanan har efter ombyggnaden förlagts innanför det gamla fasadlivet. Skala 1 : 800. Stadsarkitektkontoret i Köpenhamn

Den ursprungliga bottenvåningsfasaden flyttas så in mot huset och de nyssnämnda nedgående konstruktionsdelarna tjänstgör som låt vara många gånger rätt så klumpiga arkadpelare. Betyddligt fördelaktigare ställer det sig om det gäller att ordna arkader i ett befintligt hus med större skyltfönster. Här är pelarkonstruktionen i själva verket redan given och det återstår i stort sett endast att skyltfönsterväggen flyttas inåt huset. Ytterligare förbättringar kan

passage mellan två gator i Bern utformad som butiksstråk. Skala 1 : 400. Arkitekt: M och O Lutstorf

åstadkommas genom att en eller annan mindre belastad pelare borttas och ersättes med en balk. Såsom mest gynnsamt breddmått för dylika arkader har uppgivits 4—4,5 m inkl. pelardjup samt en dagerhöjd av om möjligt 4 meter. Mot körbanesidan ordnas en 0,60—0,70 m bred skyddsremsa (bildörrar!) i samma höjdläge och utförande som arkadens gångyta. Vid nybyggnader utformas i Saarbrücken arkaderna såsom ca 4,5 m breda och ca 4 m höga utsprång, således »pelarlösa arkader». Man menar, att även i och för sig slanka pelare, sedda i sned vinkel, bildar en vägg, som kan dölja de i arkaderna befintliga skyltfönstren. För dessa utsprång användes konstruktioner, som helt avlastar gatufasaden med undantag för dess egenvikt, vilken genom utförande i lätta material hålles nere. Man utbildar nämligen i ena fallet husets i rät vinkel mot gatufasaden belägna skiljeväggar såsom armerade betongskivor och hänger på dessa både våningsbjälklag och ytterfasad. I det andra fallet utgör våningsbjälklagen det bärande elementet; dessa horisontella skivor förstyrkas därvid inbördes för att förebygga ogynnsamma egensvängningar. Bjälklagstjockleken blir i detta fall ca 35 cm vid utförandet i betong och med 4,5 m utsprängsbredd. Vid bredare utsprång förordas järnkonstruktion, som medger större spännvidder inom byggnaden. Horisontella skivor tillåter större variationsmöjlighet vad husets inre indelning beträffar. Här nämnda system (som givetvis kan varieras) ger full frihet beträffande det antal våningar, som skall uppföras ovanför utsprånget. I de relaterade fallen rör det sig i allmänhet om 4—5 våningar utöver arkadvåningen. Såsom ytterligare en teknisk detalj skall nämnas, att gångytorna under arkaderna regelmässigt förses med golvvärme, åtminstone på ca en meters bredd från skyltfasaden; man har även använt sig av strålningsvärme i arkadbjälklaget eller genom i arkadtaket upphängda strålningselement. Det arkitektoniska intrycket av dessa pelarlösa arkader är mycket gott. Om pelare anordnas, bör dessas inbördes avstånd lämpligen varieras något från hus till hus; i annat fall kan det vara fara för en viss enformighet. Myndigheterna i Saarbrücken anser den pelarlösa arkaden såsom en ideallösning. Merkostnaderna för denna art av utsprång angavs till 4 % av kostnaden för byggnadens stomme (»Rohbau») eller 0,5 % av de samfälliga byggnadskostnaderna. Uppgifter avser affärshus i 5 våningar.

Man har emellertid från affärsmännens sida ické nöjt sig med anordnandet av arkader eller utsprång. Tanken att än mera utnyttja dessas trevnadsvärde för publiken har fört till betydande variationer och utvidgningar; nämligen vad här skall kallas skylthall — och passagelösningar. Skyltningen och den egentliga försäljningen har därvid principiellt differentierats.

Ovan och i mitten: Bilder från en pågående sanering i Saarbrücken. Äldre hus har ombyggt med nedgående arkadpelare i fasadlivet. Nybyggnader har i stor utsträckning utförts med pelarlösa »arkader», som man i denna stad betecknat som en ideallösning.

Vitriner i samband med arkaden i ett nytt affärshus i Hannover. Vitrin- och skyltninganordningarna sträcker sig långt innanför fasadlivet betraktas gångytan stundom som en del av butiksytan och ingår i butikshyran. Foto: Torsten Westman

rats för att kunna erbjuda ett optimum för båda momenten. *Skyllhallen* förutsätter ett någorlunda djup av butikslokalen, vilket emellertid torde vara regel inom ett cityområde. Butikens fasadvägg flyttas i detta fall utöver den bredd, som arkaden eller utsprånget upptar, ytterligare inåt huset (i de besiktigade exemplen 5—15 m) och inom detta utrymme placeras oftast oregelbundet anordnade skyltskåp (montrar, vitriner). Därigenom erbjudes givetvis en mångfald större skyltningsyta, som är tillgänglig för publiken även på kvällarna och söndagarna. Genom »säljande» skyltning och skickligt ordnade ljuseffekter anses dessa skylthallar såsom mycket tilldragande. De så i anspråk tagna ytorna ingår i de studerade fallen i butikshyran; de uppbär en väsentlig del av butiksfunktionen.

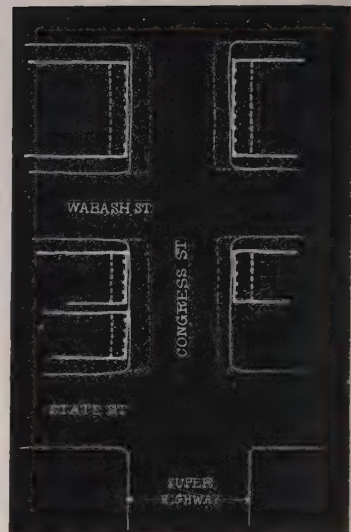
Passagera är åtminstone delvis överbyggda kvarter delar utgörande genomsläpp tvärs genom ett kvarter och kantade av butiker m. m. Där passagen korsar icke överbyggda gårdar har oftast skyddstak anordnats över passagens gångyta. Det kan nämnas, att passagera är synnerligen frekventerade; passagebutikerna syntes genomgående vara av hög klass. De anordnas gärna med bruten sträckning; detta dels för att göra promenaden intressantare, dels för att motverka drag. Det sistnämnda kan i än större grad effektueras genom inblåsande av varmluft såsom en värmeridå vid den övertäckta passagens utgångar.

Den som genom eget bedömande vill studera arkadfrågan bör kanske främst vända sig till Bern och Saarbrücken. I båda städerna har arkaden enhetligt genomförts i hela cityt, och omfrågningar hos köpmännen och allmänheten säges ha givit för handen, att man trivs med denna lösning. Schweiz huvudstad kan därvid stödja sig på lång erfarenhet, men dras även med en viss dissonans mellan historisk kuliss och modernt innehåll. I Saar är stadsplanemyndigheterna i färd med att genom ett radikalt grepp skapa ett tidsenligt city; visserligen även här icke utan de svårigheter som allmänt vidlåter en omvälande sanering. Ett av de finaste exemplen av ett uppväxande stadsdelscentrum kring en arkadplats är Fulda i Elsass med anläggningen *Porte de Bale*. Som slutord må relateras vad stadsplanechefen i Köpenhamn anförde vid studiebesöket:

Arkader har upptagits i stadsplanen för de centrala delarna av trafiktekniska och estetiska skäl; i ytterområdena mest av estetiska argument. Arkader utan butiker anses icke attraktiva; butikerna bör helst vara av god standard. Inga nackdelar har försports för löst folk skulle samlas där; inte heller har klimatässiga olägenheter konstaterats. Publiken säges föredra arkader; markägarna har icke protesterat och affärsfolk genomför själv passager och skylthallar i centrum. Byggnadskostnaderna för arkader uppges vid nybyggnad icke spela någon nämnvärd roll; vid ombyggnader uppstår givetvis kostnader för källarövertäckning, kompletterande isolering m. m. Och», slutade stadsplanechefen, »skulle inte ni i Sverige ha ännu större anledning att använda arkader än vi här i Danmark?»

Några exempel på arkader i äldre arkitektur. Överst: Butiksarkad i München. I mitten: Arkaden vid Piazza del Duomo i Milano. Foto: Erik Westman. Nederst: Huvudgatan i New Market, Virginia, USA

Ovan: Plan av kvarteren vid Congress Street i Chicago med den förutvarande gångbanelinjen och den nuvarande indragna gångbanan prickade

Ovan t. v: En av byggnaderna vid Congress Street före gatubreddningen. T. v: Samma byggnad efter ombyggnaden

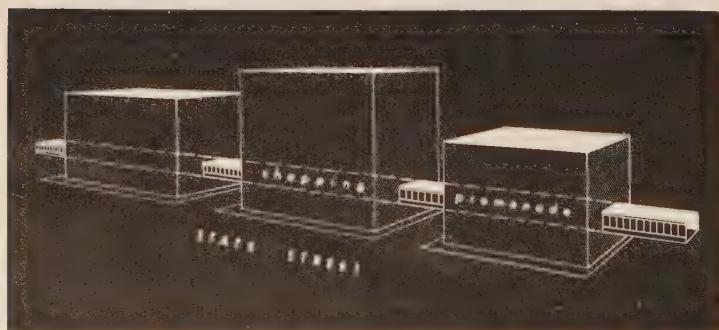
BUTIKSARKADER I USA

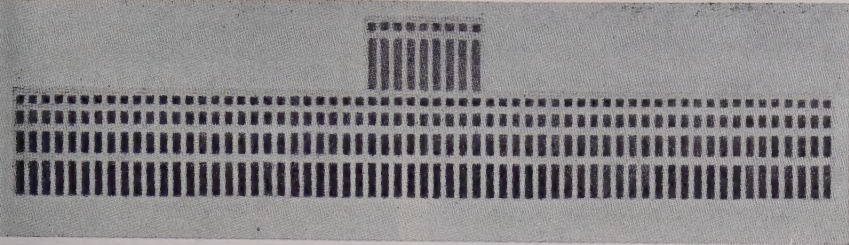
Frågan om gatubreddningar och butiker har på senare tid aktualiserats på många håll. I januarinumret 1955 av The Architectural Forum ägnas en artikel åt dessa problem sedda ur amerikansk synvinkel och på denna sida återges två av de exempel som där visas. Det ena är en gatubreddning och arkadbildning av den typ som behandlas i föregående artikel. Det andra är ett mer speciellt projekt med en butikstunnel ovanför gatuplanet.

Nedan t. v: Projekt till gångtunnel vid State Street i Chicago. Tunneln är avsedd att passera igenom sju butiksbyggnader av varuhustyp

Nedan t. h: Gångtunneln inlagd på ett fotografi av en av bigatorna till State Street

Detta system kommer möjligen att prövas i flera av Chicagos butiks-kvarter för att underlätta cirkulationen

Förslag till »opera- och filharmonibyggnad», 1918. Arkitekt Vilhelm Wanscher. Alla mått är sammanbundna efter ett sinnrikt matematiskt system, som förklarades i tidskriften »Architekten», där man året dessförinnan kunde läsa Wanschers uttalande om »den fuldkomne skønhed, den som menneskene kun forstaaer gennem matematiken»

Forts. fr. sid. 72

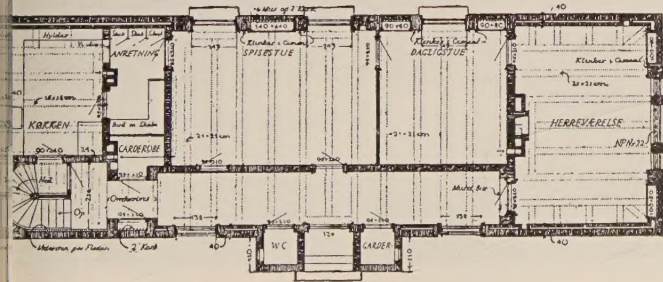
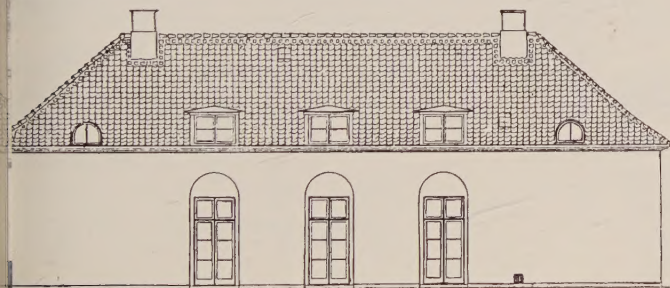
sultat i sådana fall blivit skäligen magra och mest inskränker sig till en enkel uppgift om byggnadsmaterialet. I själva verket måste naturligtvis en byggnad som denna angripas med ett koppel synpunkter av helt annat slag. Hur levde en 1700-talspräst på den danska landsbyggen? På vad sätt har hans dubbla egenkap av bonde och en andans man format hans miljö? Det går inte att ge en skäddlig bild av en sådan byggnad, om forskaren inte bemödar sig att visa, vilken uppgift den fyllde, och hur den fått in form av ett samspel mellan uråldriga byggnadstraditioner och aktuella krav i det praktiska arbetet och det tåndsmässiga uppträdandet.

Nå, i fråga om prästgården är det dock relativt lätt för den svenske läsaren att fylla luckorna i Langbergs text med erfarenheter från vår egen historia. Men en danska byggnadskonsten rymmer så mycket utan motsvarigheter hos oss. Tag ex. de högadliga 1500-talsslotten. Hur priftigt och kargt är inte vårt Torpa i Västergötland, ändock tillhörigt en ätt, giftermål befryndad med vasakungarna. Men över de fynska slätterna reser Hesselagergaard sina grova men magnifika enässansgavlar, byggda efter mönster från venetianskt 1500-tal. När våra adelsmän mest sysslade med att gå på jakt eller att stå och hänga i frustugan (berättar en samtida kritiker), kanske deras danska ståndsbroder läste Castigliones berömda bok om den fulländade

hovmannen och lärde sig att leva som europeiska aristokrater. Hur meningslöst är det inte att låtsas som om denna Hesselagergaard (eller Borreby och Egeskov och allt vad de heter) tillkommit i något slags vakuum, aldrig beträtt av en mänsklig fot. Texten formligen ropar efter försök att binda samman livsföringen med den konkreta miljön, att förankra konsten i livet.

Detsamma gäller det förnäma borgerliga byggnadsskicket kring år 1800. Den provkarta på utsökt förfinad byggnadskultur som Köpenhamn kan uppvisa från denna tid äger ingen som helst motsvarighet i Sverige. Vår skeppsbroadel bodde skäligen enkelt i Stockholm och på de uppländska bruk, som den lagt sig till med, dignade den under bördan av att leva som feodalbaroner. Visst är det intressant att få veta, att de danska patricierna föredrog ovala trappor, så byggda, att de förefaller att sväva alldeles fritt. Men dessa ständiga och allvarnådande formbeskrivningar innebär ändå en inskränkning, självpåtagen och meningslös. Nog hade framställningen vunnit i rikedom på synpunkter, i konkretion och i förmåga att fånga, om författaren ställt som sitt mål, inte att beskriva fasader och dörrar och paneller, men väl att med byggnaderna som kunskapskälla till sist söka vidga vårt vetande om de människor, som bar upp den makalösa borgarkulturen i Danmark vid 1800-talets början.

Göran Lindahl

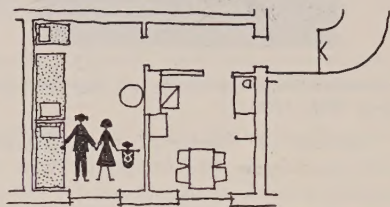
T.v: Bostadshus ritat 1922 av Steen Eiler Rasmussen. Trädgårdsfasad och bottenplan. Skala 1:250

Bostadsprogram för Gävle. Bostadsförsörjningsplan för Gävle åren 1956—1965. Gävle 1955. 94 sid. Ill. Pris 8: 50.

År 1945 gjorde drätselkammaren i Gävle i samarbete med dåvarande Statens Byggnadslånebyrå vissa utredningar för att klarlägga det framtida bostadsbehovet i Gävle. Dessa utredningar har bildat grunden för stadens bostadspolitik under tiden 1945—55.

För att åstadkomma ett program för bostadsbyggandet under de närmast kommande tio åren har i samarbete med Kungl. Bostadsstyrelsen gjorts utredningar för en bostadsförsörjningsplan. Utredningsarbetet har tillgått så att stadens fastighetskontor har insamlat det erforderliga materialet, varefter Bostadsstyrelsens planeringsbyrå bearbetat det. Utformandet av den egentliga planen har skett i intimt samråd med planeringsbyrån och drätselkammaren och resultatet redovisas nu i en publikation: *Bostadsförsörjningsplan för Gävle åren 1956—1965*, som nyligen utkommit.

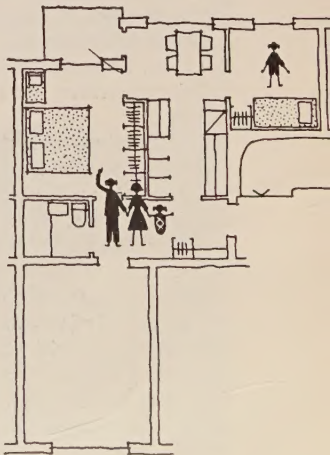
Denna skrift är föredömligt klar och koncentrerad. Hela planen behandlas i fem kapitel, vilka omfattar allmänna synpunkter på bostadsförsörjningen, bostadsbyggandets omfattning, förnyelsen av äldre stadsdelar, hustyper och bebygg-

Ovan: Det finns över 5 000 lägenheter om ett rum och kök i Gävle. Drygt 3 000 av dem är omoderna och i nära hälften av lägenheterna bor det tre eller flera personer

T. h: Nära 2 000 tvårumslägenheter har byggts sedan 1945. Dessa lägenheter har möjliggjort en avsevärd förbättring av utrymmesstandarden

T. h: Genom goda planlösningar och rationell bostadsproduktion kan man för ganska liten kostnad utöka tvårumslägenheten med ett litet rum

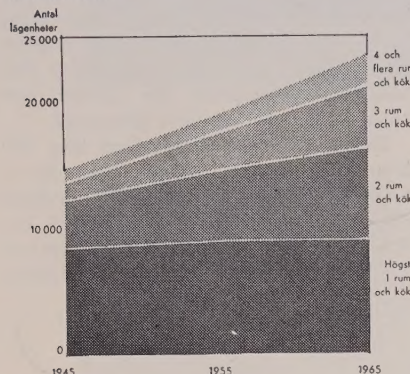
gelsens lokalisering samt lägenhetstyper. Varje kapitel avslutas med ett kortfattat *program*, som t. ex. efter kapitlet om lägenhetstyper lyder så här:

Program:

»Tills vidare eftersträvas ungefär följande fördelning av nyproduktionen på lägenhetstyper: en sjättedel högst 1 rum och kök (inkl. lägenheter i pensionärshem), en tredjedel 2 rum och kök, en tredjedel 3 rum och kök, en sjättedel 4 eller flera rum och kök.

Så snart förutsättningar härför befinnes föreligga, förskjutes produktionen ytterligare mot större lägenheter.

Fastighetskontoret skall lämna råd till såväl enskilda och kooperativa som kommunala byggnadsföretag beträffande lämplig lägenhetssammansättning i planerade bostadshus.»

Bostadsbeståndets fördelning på lägenhetstyper åren 1945—1965

Skriften är illustrerad med diagram och planskisser samt fotografier från de senaste årens bostadsproduktion i Gävle. Vidare ingår ett antal bilagor, den mest omfattande redovisar bostadsräkningar i Gävle år 1952.

E Th

Schrifttumnachweis *Bau-, Wohnungs- und Siedlungswesen. Band I (1945—1953). (Schriften des deutschen Verbandes für Wohnungswesen, Städtebau und Raumplanung. IX). Köln 1955.*

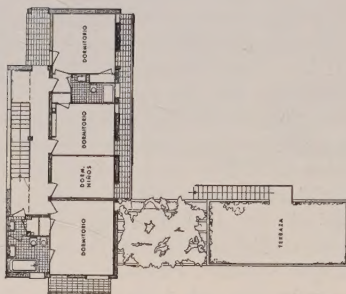
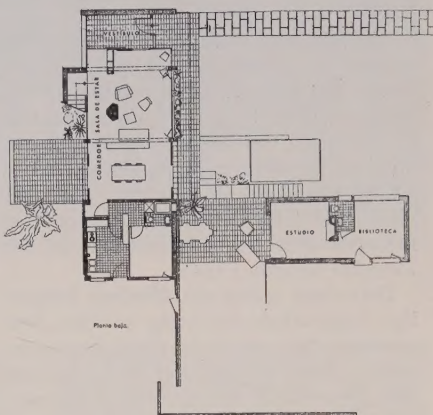
Den tyska återuppbyggnadsverksamheten efter kriget har bedrivits med stor målmedvetenhet och ett tecken på detta utgör den hastigt växande flod av facklitteratur inom byggnadsområdet som utkommit sedan 1945. Denna facklitteratur har därför tenderat att bli alltmer svåröverskådlig för dem som praktiskt sysslar med byggnadsverksamhet i någon form. Fördenskull har *Deutscher Verband für Wohnungswesen, Städtebau und Raumplanung* påbörjat utgivandet av en litteraturförteckning över byggnadsfacklitteratur, vars första del nu utkommit.

Den utgör en systematisk sammanställning av den viktigaste icketekniska facklitteraturen, som anses ha betydelse för fackmännen. Den första delen som omfattar de första åtta åren efter kriget t. o. m. 1953 upptager endast tysk litteratur. I fortsättningen skall varje del omfatta endast ett år, men då upptaga även utländsk litteratur och tidskrifter. Förteckningen är uppställd efter DK-systemet, men har i slutet även alfabetiskt register över innehållsgrupperna.

TIDSKRIFTER

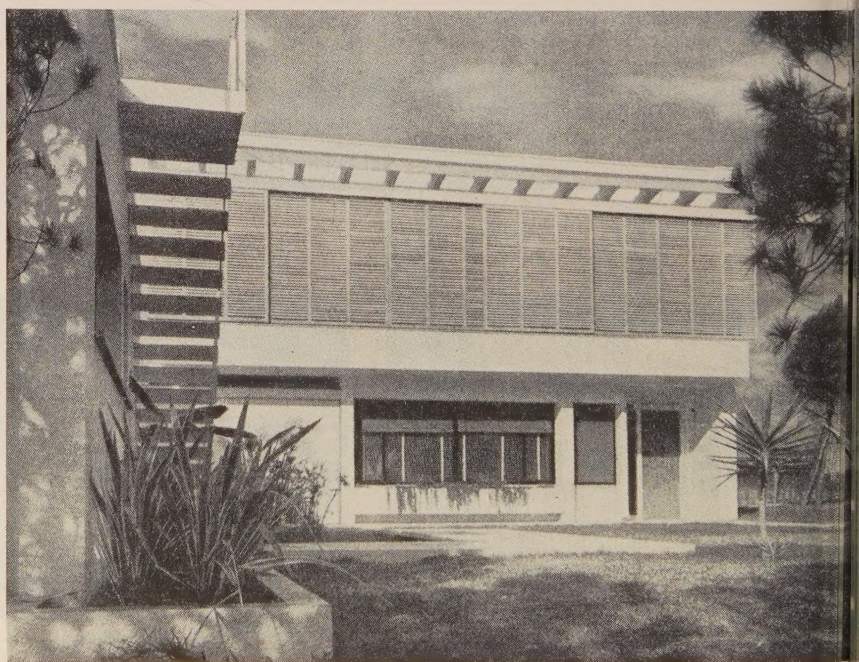
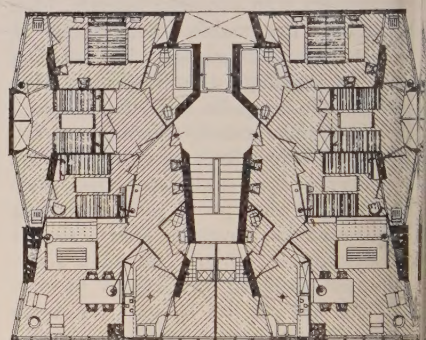
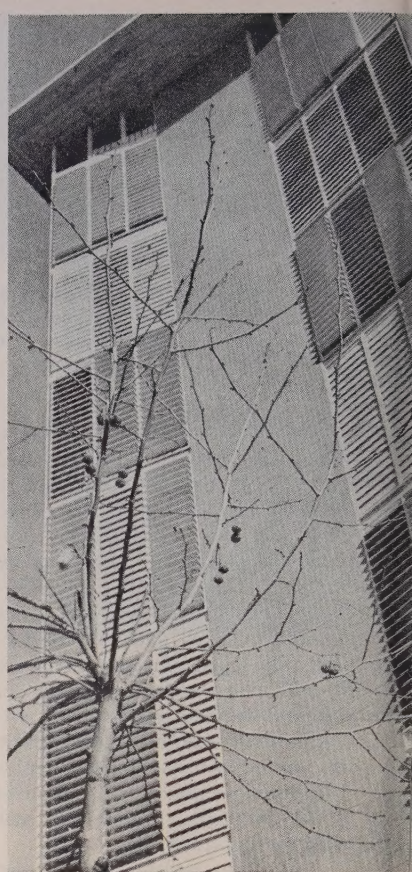
Modern bostadsarkitektur i Spanien

har vi inte sett mycket utav. När den nya eleganta tidskriften *cuadernos de arquitectura* anlände till Byggmästarens redaktion fanns där några nya bostadshus till beskådande. Vi återger här en villa och ett hyreshus, av vilka åtminstone det senare fyllde oss med någon förundran.

Ovan och nedan: Enfamiljsbostad i Sitges. Arkitekt: J Malaquer. Överst bottenplan, därunder överplan och nederst fasad mot trädgården

T. h: Hyreshus. Arkitekt: Milá y Correa. Överst fasaddetalj och därunder våningsplan

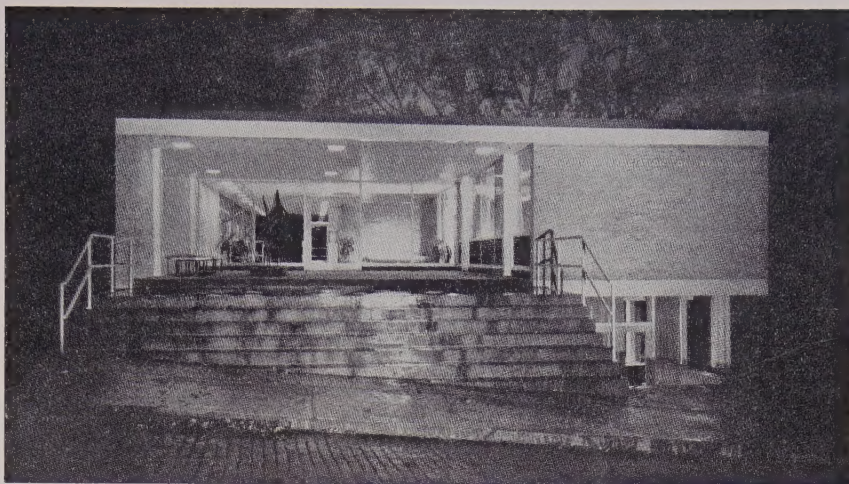
Arkitekternas hus

Det lär inte finnas så många arkitektföreningar i hela världen som har lyckats skaffa sig egna föreningshus. I de flesta fall där man har egna lokaler har man fått lov att hyra in sig i äldre boplatser. I Kanada finns det emellertid en arkitektförening, the Ontario Association of Architects, som just nu arbetar på att fullborda en nybyggnad för enbart egna medlemmarna, och här visas några bilder av denna ur the Architectural Review.

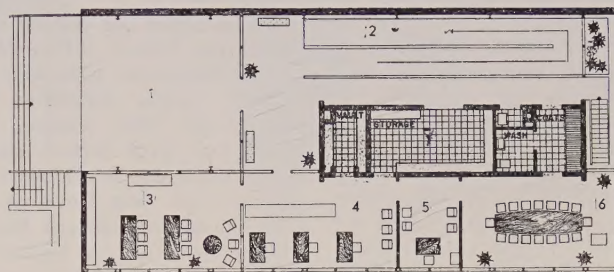
Denna arkitektförening som har sin huvudkontor i Toronto är en mycket ärevärd föreningsbyggnad — den grundades redan 1890 och är därmed en av de äldsta arkitektorganisationerna på nordamerikanska kontinenten. Bland dess tidigare verk märkes den stora roll den spelat vid skapandet av Kanadas kungliga arkitekturinstitut samt lärostolen i arkitektur vid Torontos universitet.

Något värdigt huvudkvarter hade man aldrig haft, men år 1950 lyckades man komma över en lämplig tomt. En arkitekttävling utlystes i vilken John B. Pash Associates segrade. Byggnaden, som tillhört en tidigare ägare, är i två våningar och ligger på en något sluttande tomt. Enen är i övre planet, vilket rymmer bibliotek, sammanträdesrum och ett par kontor. Via en lång ramp, som samtidigt tjänstgör som utställningshall, kommer man ner till det nedre planet med kök, matsal och sällskapsrum vända mot trädgården.

E Th

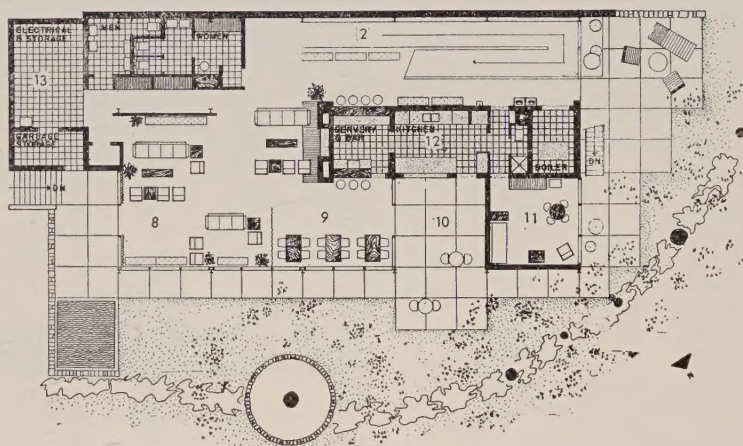

Ovan: Entréfasaden

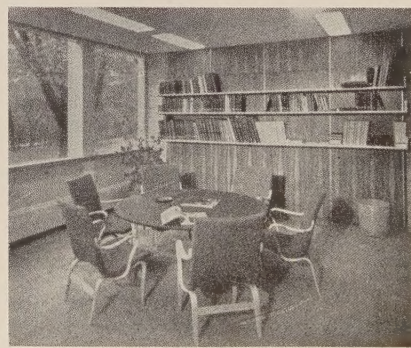
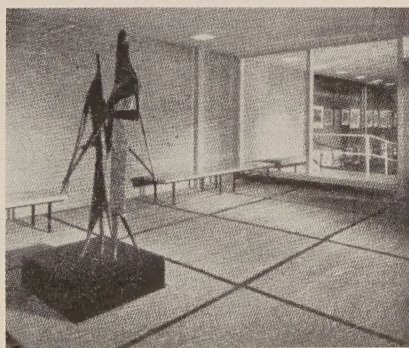
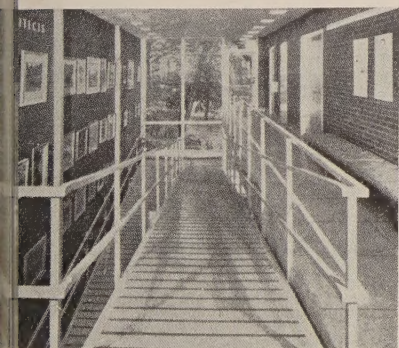
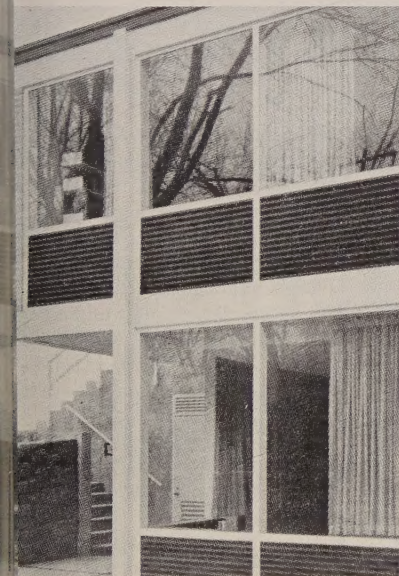

Ovan: Överplan. 1. entréhall 2. ramp och utställningshall 3. bibliotek 4. och 5. kontorsrum 6. sammanträdesrum 7. förråd.

Nedan: Bottenplan. 2. ramp och utställningshall 8. sällskapsrum 9. matrum 10. terrass 11. vaktmästare 12. kök 13. el. central, förråd m. m.

T. v: Fasaddetalj mot trädgården. Nederst t. v: Rampen och utställningshallen. Nederst i mitten: Entréhallen. Skulpturen av Jean Horne. Nederst t. h: Interiör av biblioteket. Möbler av Bruno Mathsson

Begravningsplats i Partille

Tävlingen om begravningsplats jämte kapell i Partille har avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 43 förslag inlämnats.

Första pris, 6 000 kronor, tilldelades förslaget »FINAL» av arkitekter SAFA Bengt Lundsten och Per-Mauritz Ålander, Finland.

Andra pris, 4 000 kronor, gick till förslaget »SIDA VID SIDA» av professor Sven Ivar Lind, Sverige. Medarbetare: arkitekt John Kandell.

Dessutom beslöt prisnämnden, dels att för ett belopp av 1 500 kronor vardera inköpa följande förslag:

»CAMPO SANTO» av arkitekt MNAL Reidar Sölvberg och arkitekt Erika von Reichenau, Norge,

»Vallis silentii» av arkitekt SAFA Risto Sammalkorpi och köpingsträdgårdsmästare Erkki Melaja, Finland, samt dels att för en summa av 1 000 kronor vardera köpa förslagen:

»FRANCISCUS» av arkitekt SAFA Risto Sammalkorpi och köpingsträdgårdsmästare Erkki Melaja, Finland, och »Pueblo» av trädgårdsarkitekt MDH Sven Hansen och arkitekt MAA Max Brüel, Danmark.

Prisnämnden har utgjorts av arkitekt MAA Leif Damgaard, trädgårdsarkitekt FST Gösta Reuterswärd, arkitekt SAR Bengt Romare, byggnadschefen Nils Carlsson och komminister Åke Janson med överträdgårdsmästare Magnus Johnson, arkitekt SAR Bengt-Olof Melin och kyrkogårdsinspektör Georg Nyström såsom kallade specialister.

Kommunala förvaltningsbyggnader i Göteborg

Tävlingen om kommunala förvaltningsbyggnader i Göteborg har nu avgjorts. Vid tävlingstiden utgång hade 52 förslag inlämnats.

Prisnämnden beslöt utdela 1:a pris, 30 000 kronor, till förslaget »Curia» av arkitekt SAFA Alvar Aalto, Helsingfors, medhjälpare arkitekterna Elissa Aalto, Maina Vatarä, Marja Pöyry, Karl Fleig, Jaakko Kontio, Erkki Luoma, Olli Penttilä, Kristian Gullichsen och Tauno Keiramo, 2:a pris, 15 000 kronor, till förslaget »Escape» av arkitekt SAR Gösta H:son Åbergh, Stockholm, medhjälpare arkitekt Bengt Fahlström, arkitekt SAR Tage Hertzell, ingenjörerna Bengt Lindeberg och Rolf Thuresson och civilingenjör Hans Hansson, 3:e pris, 10 000 kronor, till förslaget »Gubben i lådan» av arkitekter SAR Sture Frölen och Nils Sterner, Stockholm, medhjälpare arkitekterna Gian Broggi och Ruth Ostertag.

Dessutom beslöt prisnämnden inköpa följande förslag för 5 000 kronor vardera: »rakt igenom» av arkitekter SAR Hans G:son Beskow och Karl Åke Hellman, Danderyd, »utsikt mot åsen» av arkitekt MAA Ejnar Borg i samarbete med civilingenjör Jørgen Nielsen, Köpen-

havn, »Formation» av arkitekter SAR Sven Backström och Leif Reinius, Stockholm, medhjälpare arkitekter SAR Bengt Edlund och Arne Nilsson, »den grimme elling» av arkitekt MAA Kai Børgen, Odense, och »Traminer» av arkitekter MNAL Gunnar Fougner och Einar Myklebust, Lillehammer.

Prisnämnden utgjordes av stadsarkitekt Sten Brantzell, direktör Sven Ericson, redaktör Harry Hjärne, professor Sven-Ivar Lind, stadsplanedirektör Sven Markelius, fastighetsdirektör Frans Persson och arkitekt MAA Frits Schlegel.

Stadsplan för Åtvidabergs centrum

Idétävlingen om ändring av stadsplanen för Åtvidabergs centrum har nu avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 31 förslag inlämnats.

Prisnämnden har beslutat utdela 1:a pris, 8 000 kronor, till förslaget »Säld» av arkitektfirman Ahlström, Bryde och Åström genom arkitekter SAR Lars Bryde och Kell Åström, Stockholm, 2:a pris, 3 000 kronor, gick till förslaget »Ringlek» av arkitekter SAR Bengt Forsner och Stig Lindgren, Göteborg, medhjälpare arkitekt SAR Holger Lindelöw, 3:dje pris, 1 000 kronor, tilldelades förslaget »Facit av Facta» av arkitekt SAR Johan Thomé, Stockholm.

Dessutom beslöt prisnämnden att för 3 000 kronor inköpa förslaget »Arabesk» av arkitekter SAR Nils-Gunnar Nilsson och Erik Wirén, Stockholm, medarbetare trädgårdsarkitekt FST Sylvia Gibson, byggnadsingenjör Bertil Gustavsson och civilingenjör Bengt Wikström och för 1 000 kronor förslaget »Å 55» av arkitekt Carl-Erik Fogelvik och arkitekt SAR Gunnar Nordström, Stockholm.

Prisnämnden utgjordes av stadsarkitekt Sten Westholm, stadsplanechef Gunnar Lindman, arkitekt SAR Stig Ancker, byggnadsnämndens ordf. civilingenjör Åke Elliot och kommunalfullmäktiges ordf. socialkurator Elis Karlsson.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Stadsbibliotek och samlingslokaler i Härnösand

Härnösands stads drätselkammare inbjuder svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR att deltaga i tävling om stadsbibliotek och samlingslokaler på Mellanholmen i Härnösand samt stadsplan för den berörda delen av holmen.

Till prisnämndens förfogande står ett belopp av 30 000 kronor att användas till pris och inköp. Ett första pris ej understigande 10 000 kronor kommer ovillkorligen att utdelas och lägsta inköpssumma kommer ej att understiga 2 000 kronor.

Programhandlingar erhålles hos tävlingsfunktionären stadsarkitekt Hjalmar Isander, Stadsarkitektkontoret, Trädgårdsgatan 7, Härnösand, mot deposi-

tion av 50 kronor, vilket belopp lämpligen insättes på Härnösands stads drätselkammarens postgirokonto 12 58 60. Enbart program erhålles utan avgift. Depositionen återbetalas vid tävlingsförslags inlämnande eller vid återlämnande av handlingarna i oskadat skick jämte depositionskvittot före tävlingstidens utgång. Vid programhandlingarnas uttagande skall lämnas adress, under vilken skriftligt meddelande kan nå den tävlande.

Tävlingsförslaget skall vara inlämnat till tävlingsfunktionären senast den 1 februari 1956.

Prisnämnden utgöres av länsarkitekt Stig Elmquist, byggnadsnämndens ordförande B Granholm, drätselkammarens ordförande Carl Ohlsson, drätseldirektör Arne Olsson, arkitekter SAR Nils Tesse och Jan Wallinder, biblioteksstyrelsen ordförande Sven Wallmark och professor Uno Åhrén.

Läroverk i Norrtälje

Norrtälje stad inbjuder svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR till tävling om förslag till läroverk i Norrtälje.

Byggnaderna, som skall förläggas till ett högt beläget område inom stadens norra del, skall planeras till största delen som ämnesrumsskola.

Till prisnämndens förfogande är ställt en summa av 40 000 kronor att användas till pris och inköp. Ett första pris på minst 12 000 kronor kommer att utdelas, lägsta inköpssumma kommer ej att understiga 2 000 kronor. Det belopp, som är avsett för pris och inköp, skall ovillkorligen utdelas.

Till programmet hörande handlingar erhålles från tävlingsfunktionären, stadsingenjör Alf Öckerman, stadsingenjörkontoret, Norrtälje, vid deponering av tjugofem kronor mot depositionskvittot. Depositionsbeloppet återbetalas vid tävlingsförslags inlämnande eller vid återlämnande av samtliga programhandlingar i oskadat skick senast en vecka före tävlingstidens utgång. Vid programhandlingarnas uttagande skall lämnas adress, under vilken skriftligt meddelande kan nå den tävlande.

Prisnämnd består av stadsarkitekt och arkitekt SAR Harry Egler, riksdagsman Laur Franzon, arkitekt SAR professor Paul Hedqvist, rektor Gunnar Segerbom, köpman E G Svensson och arkitekt Lennart Uhlin.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se i Byggn.
Folkhögskola i Skinnskatteberg	1 nov. 1955	Nr B 5 s. 55 s. 1
Stadsbibliotek och samlingslokaler i Härnösand	1 febr. 1956	Nr A 9 s. 55 s. 2
Läroverk i Norrtälje	1 mars 1956	Nr A 10 s. 55 s. 3

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.